

CUMHURİYET DÖNEMİNDE DEVLET-TİYATRO İLİŞKİSİ

Tahsin KONUR

Atatürk, yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni kurarken sanata, yazına ve özellikle tiyatroya gereken önemi veriyordu. Bir yandan devrimlerin gerçekleştirilmesine, bir yandan da birçok sorunun üstesinden gelinmesine çalışılırken; tiyatro konusunda da önemli adımların atılacağı yolunda, sanatçılara güvence verilmişti. 1930'da, Darülbedayi sanatçılarının Ankara'da verdikleri temsilden sonra, Atatürk'ün onları kabul ederken söylediği ve devletin ileri gelenlerini de uyarıcı niteliği bulunan; "Efendiler... Hepiniz mebus olabilirsiniz... Vekil olabilirsiniz... Hatta Reisicumhur olabilirsiniz... Fakat sanatkâr olamazsınız... Hayatlarını büyük bir sanata vakfeden bu çocukları sevelim—" sözleri yalnızca tiyatrocular için değil; tüm sanatçılar için yüceltici, özgüvenlerini artırıcı ve yaratıcılık yolunda yönlendirici bir güç olmuştur¹.

Cumhuriyet'le birlikte, Türk kadınının sahneye çıkmasına olanak tanımayan engeller de ortadan kaldırılmıştır. Bilindiği gibi daha önceki dönemlerde müslüman Türk kadının sahneye çıkma olanağı bulunmuyordu. Geleneksel tiyatromuzda da kadın rollerini erkekler üstleniyordu. Batı tarzı tiyatronun ülkemize girmesiyle birlikte, kadın rolleri; müslüman olmayan azınlık ve özellikle de Ermeni kadınları tarafından oynanmaya başlamıştı. Meşrutiyet'in sonlarına doğru Afife (Jale) ilk yürekli adımı atmış, tüm baskı ve engellere rağmen sahneye çıkmıştı. Ancak; bu konuda kesin başarı Atatürk ve Cumhuriyet'le birlikte sağlandı. Bedia Muvahhit'in İzmir'de, Atatürk'ün huzurlarında sahneye çıkmasıyla birlikte, Türk kadını ile sahne arasında kalan tüm engeller de ortadan kalkıyordu².

Atatürk'ün önde eliğinde, genç cumhuriyetin tüm sanatlara gösterdiği yakın ilgi ve yarattığı olumlu ortama kısaca değindikten sonra konuya girebiliriz.

1 Prof. And, 1973, s: 8. Ayrıca bkz. î. Galip, "İki Hatıra", *Darülbedayi*, 1. Teşrin 1930, s: 5, s. 6.

2 Prof. And, 1973, s: 94.

ödenekli Tiyatrolar

Cumhuriyet ilân edildiğinde Darülbedayi'in gösteri topluluğu dağılmış, sanatçıların bir bölümü *Yeni Tiyatro* ile birleşmiş, bir bölümü ise kendi hesaplarına turneye çıkmıştı. Çünkü Darülbedayi'de sanatçılara parasızlık nedeniyle ücret ödenemiyordu. Bunun dışında vergi dairesi de kurumun yakasına yapışmıştı. Belediye de bu verginin alınmaması için defterdarlığa başvurmuştu³.

Bu dönemde, Darülbedayi'in "can çekiştiği", hatta "öldüğü"ne ilişkin yazılar yazılmış; "öldü" - "ölmedi" tartışmaları basında geniş biçimde yer almıştır. Tüm bu tartışmalar sürerken Darülbedayi sanatçılarının birleşerek temsil vermeye başladıkları görülmüştür. *Yeni Tiyatro* ve *Milli Sahne'den* gelen ve turneden dönen sanatçılar 1924 yılının Ocak ayında *Ferah Sahnesi'nde* bir araya gelerek *Darülbedayi Temsil HeyetVm.* oluşturmuşlar; Ocak ayından Mart ayı başlarına kadar çalışmışlardır. Bu temsiller başarı kazanmış, basında da övgü dolu yazılar yer almıştır⁴.

Darülbedayi, ilk yıllarda, sanatçıları Comedie Française'deki *pensionnaire*'lik ve *societaire*'liğe benzer biçimde, aylıklı ve pay sahibi olmak üzere ikiye ayırmıştı. Bu durum; aylıklı sanatçılar ile pay sahipleri arasında sürtüşmelere neden olmuştur. 1927'de yeni bir sınıflandırma ve ayarlama yapılmıştır. Bu ayarlamaya göre maaşlar; birinci sınıf sanatçı için 125 lira; ikinci sınıf sanatçı için 100 lira; üçüncü sınıf sanatçı için 85 lira; sanatçı adayları için 40 lira; hevesbler için ise 25 lira olarak saptanmıştır. Bir yetkilinin açıklamasına göre, sanatçılar, tiyatronun kazancından ve turne gelirlerinden ayrıca pay alıyorlardı. 1931'de artık sanatçıların İstanbul Belediyesi'nin ücretli ve resmi memuru olarak maaş aldıklarını görüyoruz. 1934 yılında ise sanatçıların sözleşme ile tiyatroya bağlanmaları düşünülmüştür⁵.

1927-28 süremi, Darülbedayi-i Osmanî için bir dönüm noktası sayılır/Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey, 1926. Mart'ında, Bakanhğı'na bağlı olarak bir *Sanayi-i Nefise Müdürlüğü* ve bir de *Sanayi-i Nefise Encümeni* kurmuştu. Bu kuruluşlar güzel sanatların korunması yönünden önemli birer adımdı. Nitekim; Sanayi-i Nefise Encümeni'nin öncülüğünde çıkan 25 Haziran 1927 tarihli ve 1167 sayılı yasa ile, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından "terbiyevi mahiyette" sayılacak

3 Prof. Nutku, 1969, s: 53.

4 a.g.e., s: 54.

5 Prof. And, 1973, s: 142-146.

kuruluşların verecekleri temsil ve düzenleyecekleri dinletilerden tüketim (istihlâk) vergisi alınmaması yolundaki karar, sanat gösterileri için ülkemizde ilk kez bir kolaylık sağlamış oluyordu. Cumhuriyet yönetiminin sanata önem vermesine koşut olarak, İstanbul Belediyesi'nin başına geçen Muhittin Üstündağ da bu büyük kentin kültür ve sanat yaşamına canlılık getiriyor; Darülbedayi'in sağlam temeller üzerine oturtulması için çaba gösteriyordu. Muhsin Ertuğrul'un birçok dış tiyatro merkezinde bilgi ve görgüsünü artırdıktan sonra yurda dönmesi ve Darülbedayi yönetimine atanması da bu döneme rastlar. Bu dönemi gerek yönetsel, gerekse sanatsal açıdan elverişli koşulların yaratılmasına elverişli olmuştur⁶.

Muhsin Ertuğrul'un 1927 yılında hazırladığı sahne yönetmeliği yalnızca disiplini ilgilendiren hükümleri açıklamakla yetinmemiş; aynı zamanda çalışanlar arasındaki işbirliğinin nasıl sağlanacağını da göstermiştir. Yönetmenin, oyuncunun, sahne yöneticisinin, çağırıcının (kondüvit), kitaplık sorumlusunun görev ve sorumlulukları ayrı ayrı belirtilerek, çalışanların kesin ve uyumlu bir iş bölümü içinde bulunmaları sağlanmıştır⁷.

Dönemin Başbakan'ı İsmet İnönü, 1927'de Ankara'ya gelerek temsiller veren Darülbedayi sanatçılarıyla görüşerek; Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı ödenekli bir tiyatro kurulması konusunda onların da düşüncelerini öğrenmek istemiştir. Bunun dışında 1930 yılında çıkarılan Belediyeler Kanunu da, Darülbedayi'in ve belediye tiyatrolarının gelişimi açısından önemlidir. Kanunun on beşinci maddesinin elli dokuzuncu fıkrası "ihtiyarî" bir görev olarak belediyeleri tiyatro binası yapmaya ve tiyatro topluluğu kurmaya yetkilendiriyordu. Bu kanunla Darülbedayi daha sağlam bir temele oturdu. Çünkü o zamana kadar yardım faslından para alan bu sanat kurumu, artık belediyenin esas bütçesinden ayrılacak belli bir ödenekle üvey evlâtlıktan kurtuluyordu. Böylece; Darülbedayi, 1931 Nisan'ında İstanbul Belediyesi'ne bağlı bir kurum oldu. 1934 yılında da adı "Şehir Tiyatrosu" olarak değiştirildi⁸.

Darülbedayi'in 1927 yılma rastlayan ilk düzenli döneminin bir önemli olayı da; Edebî Heyet ile sanatçılar arasında yeni bir olayın patlak yermesi ve bunun sonucu olarak 1928-29 süreminde bu kurulun yerini dramaturgluğun almasıdır⁹.

6 Prof. Nutku, 1969, s: 63.

7 a.g.e., s: 66

8 a.g.e., s: 67, 68.

9 a.g.e., s: 69.

Edebi Heyet üyeleri ile sanatçılar arasında patlak veren olay sonunda, bu kurul, üyeleri göreve çağrılmadığı için kaldırılmış oluyor, oyunların okunması işi dramaturga veriliyordu. Ancak bu dramaturg, Avrupa tiyatrolarında aynı adla çalışan kişinin yaptığı¹⁰ işler yerine oyunları okuyup seçmekle görevlendiriliyor, böylece, bir dramaturgdan çok "raportör" kimliği kazanmış oluyordu. Ancak yazardan izin almak koşuluyla oyun üzerinde küçük değişiklikler yapabiliyordu. 1934 yılında adı "Şehir Tiyatrosu"na dönüşen Darülbedayi'de dramaturgluk, 15 Temmuz 1930'da yasallık kazanmış ve bu göreve Şükrü Erden atanmıştır¹¹.

Şehir Tiyatrosu'nda edebi heyetin kaldırılması, eski üyelerden bir bölümünün Muhsin Ertuğrul'a ve kuruma karşı tavır almalarına ve çatışmalara yol açmıştır. Yine bu olaydan sonra Şehir Tiyatrosu'nda kimi zaman Edebi Heyet, kimi zaman da dramaturgluk geçerli olmuştur. Bu konu üzerinde yeri geldikçe açıklama yapılacaktır.

1931 yılından sonra Darülbedayi'in gelişimi ile ilgili önemli olaylardan biri de bu kuruluşa bağlı *Tiyatro Meslek Okulu'nun* açılışıdır. Yönetmeliği; Darülbedayi sahne yönetmeni ve belediyenin o dönem danışma kurulu tarafından oluşturulan bu meslek okulunun der. programı ve örgütlenmesi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanmıştır, Öğretim süresi iki yıl olarak saptanmıştır. Eğitim programı; Tiyatro Tarihi, Kuramları, Uygulaması, Edebiyat, Musiki, Soluk Denetimi, Hareket, Ritmik ve Eskrim gibi derslerden oluşmuştur. Tiyatro dersleri Muhsin Ertuğrul; Edebiyat, Ali Ekrem; Musiki, Musa Süreyya; Ritmik, Selma ve Azade Selim Sırrı; Eskrim ise Grodetzki tarafından verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı bu okula 3000 lira ödenek ayırmış, ancak bu ödenek iki yıl sürdürülebildiğinden, okul ikinci yılın sonunda kapanmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın buraya verdiği ödeneği kesme nedeni, Ankara'da daha geniş çapta bir tiyatro okulu kurma tasarısıdır. Ancak; Refik Ahmet Sevengil'in önerisi ve Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ'ın bu öneriyi inaylamasıyla; İstanbul'da bir konservatuvar açılması için hazırlıklara girilmiş; Viyana Müzik ve Tiyatro Akademisi eski yöneticilerinden besteci Joseph Marx bu amaçla İstanbul'a çağrılmıştır. Prof. Joseph Marx, bazı derslerin programa eklenmesini ve

10 Avrupa tiyatrolarında dramaturg, tiyatronun sanat politikasını saptamada ve yürütmeye genel sanat yönetmenine yardım eder. Ayrıca, oyun seçme ve üzerinde düzeltme yapma, yazarla hertürlü işbirliği, basın sözcülüğü, dergi ve program yayıncılığı, bölgecilik, vb. gibi görevler ve işlevler üstlenir.

11 Prof. Nutku, 1969, s: 116.

okulun üç yıla çıkarılmasını gerekli görmüştür. Böylece ritmik derslerine eklemeler yapılmış; san dersleri program kapsamına alınmıştır. 1933 yılının Ekim ayında öğrenci kaydına başlanan okulun üç yıllık eğitim ve öğretim programı şöyleydi:

1. yıl: Beden Eğitimi, Soluk Denetimi, Diksiyon, Mimik, Dramaturg!, Dans, Tiyatro Tarihi, Şan.
2. yıl: Hareket, Temsil, Tiyatro Tarihi, Giysi Tarihi.
3. yıl: Tiyatro Tarihi, Klâsik Oyunların Laboratuvar Çalışması, Sahne Uygulaması¹².

Cumhuriyet döneminde kurulan Devlet Konservatuarı ile Tatbikat Sahnesi ve Devlet Opera ve Tiyatrosu üzerinde daha sonra ayrıntılı olarak durulacaktır. Aynı biçimde; Şehir Tiyatrosu'nun 'daha sonraki evrelerine yine dönülecektir. Şimdilik, Ankara'daki Devlet Konservatuarı'nın başında bulunan Cari Ebert'in ülkesine dönmesiyle birlikte, Devlet Opera ve Tiyatrosu'nun başına Muhsin Ertuğrul'un atandığını, onun, Şehir Tiyatrosu'ndan ayrıkısıyla birlikte de, bu tiyatronun yaşamında bir dönemin daha kapanmış olduğunu belirtmekle yetiniyoruz.

İstanbul Belediyesi Genel Kurulu, 21 Ekim 1949 tarihli ve 945/75 sayılı kararıyla yeni bir yönetmelik hazırlamıştır. 1 Aralık 1949'da yürürlüğe giren bu yönetmelime göre; Şehir Tiyatrosu, İstanbul Belediyesi'ne bağlı bir katma bütçeyle yönetilen bir sanat kurumudur¹³.

Bu yönetmeliğin yine birinci maddesine göre; kurumun yönetiminden sorumlu bir yönetici, sanat işlerinden sorumlu bir "İntendant"ı ve kıdemli sanatçılardan oluşan bir yürütme kurulu bulunmaktadır. Kurumun amacı ikinci maddede; halkın tiyatro gereksinimini karşılamak; tiyatro kültürünü yükseltmek; yerli-yabancı tiyatro yapıtlarını tanıtmak; tiyatro sevgisini yaymak ve güzel sanatlara duyulan ilgiyi artırmak biçiminde açıklanmaktadır. Yine ikinci maddeye göre; bu amaca ulaşmak için Şehir Tiyatrosu, kendi içinde "dram", "komedi" ve "çocuk" bölümlerine ayrılmıştır. Yedinci maddeye göre; Yürütme Kurulu kıdemli sanatçılardan oluşur. Bu kurula "Intendant" başkanlık eder. Kurul, üye tam sayısının bir fazlası ile toplanır. Kararlar çoğunlukla alınır. Sekizinci maddeye göre, Kurul aynı zamanda disiplin görevini de yerine getirir. Yönetmeliğin dokuzuncu maddesinde Kurul'un görev ve yetkileri açıklanmıştır. Buna göre; tiyatronun sanat ve

12 a.g.e., s: 72, 73.

13 a.g.e., s: 76.

teknik işleri ile ilgili çalışmaları planlamak; tiyatronun gelişmesi için araştırmalar yapmak; sanatçı, uzman ve teknik adamların işe alınmalarına karar vermek; dramaturg tarafından seçilen yapıtların sahnelenip-sahnelenmeyeceği konusunda karar vermek; rol dağıtımını yapmak; sanatçı, uzman ve teknik adamların üst derecelere geçişlerini onaylamak; "Intendant"ın hazırlayacağı bütçeyi inceleyerek kabul etmek Yürütme Kurulu'nun görevleri arasında sayılmaktadır. Onuncu maddeye göre; tiyatronun sanat yönetmeni olan "Intendant", her yılın nisan ayının sonuncu iş gününde kıdemli sanatçılar arasından kapalı oyla seçilir. Bu seçim Belediye Başkanı'nın onayına sunulur. On birinci maddeye göre; "Intendant", yardımcılarını sanatçılar arasından kendisi seçer. "Intendant"ın görevleri On dördüncü maddede sıralanmıştır: Şehir Tiyatrosu'nu sanat yönünden temsil etmek; kurul tarafından kabul edilmiş sanat ve teknikle ilgili kararları yürütmek; sanat ve teknik işlerinin gelişmesine çalışmak; sanatçıları seçmek, kurulun onayına sunmak; tiyatronun bir sürem içindeki oyun dağıtımını ve rol dağıtımını tasarlayıp yürütmek; oyun sahnelemek ya da başka yönetmenlere sahneletmek, demirbaş alınmasına veya yaptırılmasına karar vermek... On sekiz, On dokuz ve Yirminci Maddeler Dramaturg Bürosu ve dramaturg ile ilgilidir. Bu maddelere göre; dramaturg bürosu; yüksek öğrenim görmüş ve en az bir yabancı dil bilen bir "sürekli yazman" ile her yılın nisan ayı son çalışma gününde seçilecek iki ya da gerekirse sayıları dörde çıkan yardımcılardan, bir kitaplık memurundan ve bir yazıcıdan oluşur. Sürekli Yazman, kurul tarafından seçilir ve Belediye Başkanı'nın onayına sunulur. Yirmi altıncı maddede sanatçılar şöyle sınıflandırılmıştır: 1— Kıdemli sınıf sanatçılar; 2— Kıdemli sınıfa aday sanatçılar; 3- Birinci sınıf sanatçılar; 4— İkinci sınıf sanatçılar; 5- Üçüncü sınıf sanatçılar; 6- Dördüncü sınıf sanatçılar. Otuz üçüncü madde; sanatçılar gibi sözleşme de çalıştırılan uzmanlar ve teknik adamlarla ilgilidir. Bunlar sahne âmiri, sahne âmir yardımcıları, süflörler, dekorcular, butaforlar, kondüvitler, giysi sorumluları, terziler, marangozlar, elektrik teknisyenleri, berberler ve dekor teknisyenleridir¹⁴.

Edebi Heyet düşüncesi I I . Dünya Savaşı yıllarında yeniden alevlenmiş; ancak bu kurul 1952'den sonra Max Mainecke'nin baş yönetmenliği sırasında göreve çağırılmıştır. Daha bu düşüncenin bazı gazetelerde savunulması üzerine sanatçıların tepkisi ile karşılaşmıştır. Edebi Heyet'in yararına inanmayanların başında gelen Vasfi Rıza Zobu;

14 a.g.e., s: 95, 96.

Comedie Française'deki Edebi Heyet'i örnek gösterenlerin yamldıkları; dünyanın hiçbir tiyatrosunda yazarlardan ve ozanlardan oluşan böyle bir kurul bulunmadığını; Comedie Française'deki kurulun sanatçılardan meydana geldiğini ileri sürmüştür¹⁵.

Prof. Dr. Ozdemir Nutku Edebi Heyet'le ilg'li görüşlerini şöyle açıklamaktadır:

"... bugün dünyanın hiçbir tiyatrosunda artık kullanılmayan ve Türk Tiyatrosu'na Güllü Agop ile gimiş olan 'Edebi Heyet' düzeni yeterli değildir. Türk tiyatro eyleminin kurucularından biri sayılabilecek Güllü Agop'un bir tiyatro coşkusu ve düzeni yaratabilmek için, bundan yüz yıl önce, yazarlardan ve şairlerden kurulu bir 'Edebi Heyet' kurmuş olması, yüz yıl önceki bu aynı düzeni sürdürmemizi gerektirmez. Oyun seçimini ve tiyatronun sanat tutumunu daha yararlı bir duruma getirebilmek için birçok yazımızda savduğumuz 'Dramaturg Düzeni' bir çıkar yol olarak görünmektedir."¹⁶

1952 yılında Max Meinecke Şehir Tiyatrosu'na baş yönetmen olarak atanır. Bu atama, Viyana Üniversitesi Doğu Bilimleri Profesörü Dr. Herbert Duda aracılığıyla ve İstanbul Belediye Başkanı Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay'ın çağrısı ile gerçekleştirilmiştir. Düsseldorf Sanat Akademisi'nde öğrenim gören; ayrıca Köln Üniversitesi Tiyatro Bilimleri Bölümü'nde okuyan; Almanya ve Avusturya'da çeşitli tiyatrolarda oyunlar sahneleyen ve dekor yapan Alman asıllı sanatçı Max Meinecke; Şehir Tiyatrosun'da altı yıl baş yönetmen olarak çalışmıştır. Daha sonra da ülkemizde bir süre kalan Meinecke, çeşitli tiyatro kurumlarında yönetmenlik ve öğretmenlik yapmıştır¹⁷.

Adını daha sonraki bölümlerde yine anacağımız Max Meinecke, yaşamının son yıllarını Avusturya'da geçirmiş, yaşama Viyana'da veda etmiştir.

Meinecke'nin İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda sahneye koyduğu ilk yapıt Shakespeare'in Fırtına'sıdır. Bu oyunun ardından sahneye koyduğu *Liliom* (Ferenc Molnar) büyük ölçüde başarı kazanmış, basından da olumlu eleştiriler almıştır. Şehir Tiyatrosu bu dönemde iki ayrı yerde tiyatro salonuna kavuşmuştur. Bunlardan biri 1952 yılının aralık

15 a.g.e., s: 121.

16 a.g.e., s: 121.

17 a.g.e., s: 76.

ayında açılan *Eminönü Bölümü*; diğeri ise eski bir sinema salonuyken onarılarak tiyatro salonuna dönüştürülen ve 1955 yılının yine aralık ayında açılan *Yeni Tiyatro*'dur¹⁸.

1955 yılında eski pay sahipliğine dönüş yolunda bir eğilim ortaya çıkmış; Şehir Tiyatrosu'nun eski sanatçılarından bir bölümü belediye baş vurarak; kurumun, döner sermayeli bir ortaklığa dönüştürülmek üzere kendi yönetimlerine bırakılmasını istemişlerdir. Bunun üzerine *Yeditepe* dergisinin açtığı soruşturmaya gönderdikleri yanıtlarda; Fikret Adil, Tarık Buğra, Hasan Âli Ediz, Muammer Karaca, Ekrem Reşit Rey ve Tunç Yalman gibi yazarların ve sanatçıların bu düşünceye karşı çıktıkları görülmüştür¹⁹.

Aynı yıl çıkan yönetmeliğin 33. Maddesi sanatçdan: A) Kıdemli; B) Kıdemli Namzedi; C) Birinci Sınıf; D) ikinci Sınıf; E) Üçüncü Sınıf; F) Dördüncü Sınıf; G) Birinci Namzet Sınıf; H) ikinci Namzet Sınıf; I) Üçüncü Namzet Sınıf olmak üzere sınıflara ayırmaktadır. 34. Madde; sanatçıların tiyatroya Belediye Başkanı ile yapacakları üçer yıllık sözleşmelerle bağlanacaklarını açıklıyordu. Kıdemli sınıf sanatçılığına geçme koşulları da bu madde içinde yer alıyordu. Bu konuda: "... arkadaşları arasında en çok başarı kazanmış ve sanat mensupları ve çevreleri tarafından ehliyeti teslim edilmiş; isim yapmış ve tiyatro kültürü, hüsnü ahlâk ve tiyatro disiplinine riayeti ile tanınmış olmak..." ve kurumda "... en az bilfiil yirmi sene çalışmış olmak..." gibi koşullar aranıyordu²⁰.

Muhsin Ertuğrul, 1958 yılında Devlet Tiyatrosu Genel Müdürlüğü görevinden ayrılmıştı. Bu sırada Şehir Tiyatrosu basında geniş çapta eleştiriliyordu. Sanatçılar da hükümetin Devlet Tiyatrosu'na gösterdiği ilginin yarısını bile Şehir Tiyatrosu'na göstermediğinden yakmıyorlardı. Sanatçılar, 1958 yılına gelinmiş olmasına karşılık, 1949 yılındaki düzenlemeye göre maaş alıyorlardı. Eski ve ahşap *Tepebaşı Tiyatrosu* Şehir Tiyatrosu'nun ana binası olma görevini sürdürüyordu, İstanbul Belediyesi Yönetim Kurulu üyeleri ise, Şehir Tiyatrosu'nda bir "otorite Zaafı" bulunduğunu ileri sürüyorlardı. Bu karışıklıklar sürüp giderken, Muhsin Ertuğrul, 1959 yılı haziran ayında, on iki yıl önce ayrıldığı Şehir Tiyatrosu baş yönetmenliğine yeniden atandı. Bu dönemin

18 a.g.e., s: 76, 77.

19 Prof. And, 1973, s: 148.

20 a.g.e., s: 148.

ilk oyunu olarak seçilen *Hamlet*, Muhsin Ertuğrul'un sanat yaşamı boyunca sahnelediği *Hamlet*'lerin yedincisidir²¹.

Rumelihisan'nm bir tiyatro sahnesine dönüştürülerek klâsik yapıtlara ve bu arada özellikle Shakespeare temsillerine ayrılması; uzun zamandır kullanılmayan Açık Hava Tiyatrosu'nun yaz aylarında opera ve operetler için değerlendirilmesi bu dönemin olumlu işleri arasında sayılır. Yine bu dönemde çeşitli semt tiyatroları açılmış, tiyatrolara giriş ücretleri de olabildiğince ucuzlatılmıştır. *Kadıköy Tiyatrosu* 1960 yılında; *Üsküdar* ve *Fatih* Tiyatroları 1961 yılında; *Rumelihisanı* yazlık tiyatrosu 1962 yılında; *Zeytinburnu Tiyatrosu* ise 1965 yılında hizmete girmiştir²².

Bu dönemde Şehir Tiyatrosu kadrosuna alman genç ve yetenekli sanatçılar kuruma yeni bir hava ve canlılık getirmişlerdir. Buna örnek olarak 1959 yılının ekim ayında, *Hamlet* rolüyle Şehir Tiyatrosu'na giren Engin Cezzar'ı izleyen Beklân Algan, Ayla Algan, Ergun Köknar, Asaf Çiyiltepe, Nüvit Özdoğru, Tunç Yalman, Duygu Sağıroğlu, Şirin Devrim, Zihni Küçümen, Hâmit Akınlı, Genco Erkal, Çetin İpekkaya, Doğan Aksel ve daha sonra kadroya katılan Güngör Dilmen'i sayabiliriz²³.

Şehir Tiyatrosu'nun "Altın Çağı" olarak tanımlanan bu dönemde ortaya çıkan bir olay, gerek araştırma konumuz, gerekse kültür yaşamımız açısından önem taşımaktadır. 23 Mart 1964'de Şehir Tiyatrosu'nda temsil edilmekte olan Sezuan'ın *İyi İnsanı* (Bertolt Brecht), "Komünist propagandası yapıyor..." gerekçesiyle bazı zorbalar tarafından basılmış; afişler yırtılmış; camlar kırılmış; sanatçılar saldırıya uğramıştır. Olay üzerine savcılık soruşturması açılmış; oluşturulan bilirkişi kurulu, oyunu izledikten sonra komünist propagandası yapılmadığı görüşüne varmış ve böylece temsiller sürdürülebilmiştir. Savcılığın aldığı takipsizlik kararına temel olan bilirkişi raporu Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer, Prof. Dr. Cemal Tukin, Doç. Dr. Ayhan Önder tarafından hazırlanmıştır²⁴.

1966 yılının mart ayında Muhsin Ertuğrul'un Şehir Tiyatrosu'ndan uzaklaştırılmasıyla "Altın Çağ" sona ermiştir. Muhsin Ertuğrul'un görevine son verilmesi basında geniş bir tepkiyle karşılanmıştır²⁵.

21 Prof. Nutku, 1969, s: 77-81.

22 a.g.e., s: 81.

23 a.g.e., s: 82.

24 a.g.e., s: 82.

25 a.g.e., s: 85, 86.

Bu arada; 1959 yılında yeniden geçerli kılınan dramaturgluk; 1965 yılı Nisan ayında, İstanbul Belediye Kurultayı'nın bir edebi heyet oluşturmak üzere yeniden çalışmalara başlaması ve 1966 yılında bunu gerçekleştirmesi ile bir kez daha ortadan kaldırılmıştır²⁶.

İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları Yönetmeliği birçok kez değiştirildikten sonra bir değişiklik de 1976 yılında yapılmış ve kurumun yayın organı olan "Türk Tiyatrosu" dergisinde Mayıs 1976 tarihli 421 numaralı özel sayısında yayınlanmıştır.

Bu yönetmeliğe göre kurumun niteliği ve amacı şöyle açıklanmaktadır:

"Şehir Tiyatroları, İstanbul Belediyesine bağlı, katma bütçe ile yönetilen bir Sanat Kurumudur.

Genel olarak sanatın, özel olarak da tiyatronun toplumsal işlevine uygun olarak: Halkın tüm kültürel üretimine, halk eğitimine, halkın kitlesel bilinç düzeyinin yükseltilmesine tiyatro yoluyla katkıda bulunmak; bu katkıyı gerçekleştirmek için yerli ve yabancı tiyatro yapıtlarının, bu amaca yönelik seçkin örneklerini, ucuz fiatlı gösterileri düzenleyerek en uzak seyirciye ulaştırmak; halkı, yurt ve dünya sollarını gereğince kavramasına yarayacak düşünsel araçlarla donatırken bir yandan da Türk Tiyatrosu'nun geleceğe yönelik yaratıcı atılımlarına önderlik etmek amacı ile kurulmuştur." (Madde: 1)

Kurumun sanat işleri; Belediye Başkanı tarafından atanan Genel Sanat Yönetmeni tarafından yürütülür. (Madde: 6). Aynı maddeye göre; "Genel Sanat Yönetmeni; Tiyatroculuğu öteden beri esas meslek olarak sürdürmüş, bu alandaki kültür ve tecrübesi ile en az Türkiye ölçüsünde tanınmış, oyun yönetmenliği yapmış kişiler arasından atanır."

Şehir Tiyatroları "Yönetim Kurulu; Genel Sanat Yönetmeni, Tiyatro Müdürü ve Ekip Sanat Yönetmenlerinden oluşmaktadır. Genel Sanat Yönetmeni kurulun başlarıdır..." (Madde: 8)

Yine 1976 Yönetmeliğine göre; Ekip Sanat Yönetmenlerine ya da doğrudan doğruya Şehir Tiyatroları'na gönderilen oyunlar ekip sanat yönetmenleri ya da yardımcıları tarafından "istendiği takdirde" Araştırma ve inceleme Bürosuna gönderilmekte, bu büro da oyunları "ÖZJ içerik ve biçim" bakımından incelemekte ve "ayrıntı yazılarını yalnız

ekip sanat yönetmenlerine" göndermektedir. Anılan büronun, incelediği oyunları red veya kabul yetkisi bulunmamaktadır. (Madde: 11). Oyun dağıtımını saptama Yönetim Kurulu'nun yetkileri arasında bulunmaktadır. (Madde: 10).

1976 yönetmeliğiyle Şehir Tiyatroları beş bölüme ayrıldı. Her bölümün başına bir Sanat Yönetmeni atandı. Bu arada 1974 yılında daha önceki Genel Yönetmen Vasfi Rıza Zobu'nin istifasıyla bu göreve getirilen Muhsin Ertuğrul da yeni yönetmeliğin oluşmasından sonra Genel Sanat Yönetmenliği'nden ayrıldı.

Muhsin Ertuğrul'un tiyatrodan ayrılışıyla birlikte Genel Sanat Yönetmenliği'ne vekaleten Hamit Akmlı getirildi. Bu dönemde bölümlere göre ekip sanat yönetmenleri şöyle dağılıyordu:

Harbiye: Hamit Akmlı
Tepebaşı Deneme: Beklan Algan
Fatih: Başar Sabuncu
Üsküdar: Zihni Küçümen
Kadıköy: Burçin Oraloğlu

1977-78 döneminde Üsküdar Tiyatrosu'na Ekip Sanat Yönetmeni olarak atanan Ergin Orbey ile Genel Sanat Yönetmen vekili Hamit Akmlı ve diğer yönetmenler görevlerini sürdürdüler.

1978'den sonra, İstanbul Belediyesi-Şehir Tiyatroları Genel Sanat Yönetmenliği'ne "asli görevi olan Başkanlık ve Kültür Sanat Danışmanlığı uhtesinde kalmak kaydıyla" Hayati Asilyazıcı atandı. Bu atama 30.11.1978 tarih ve 29 sayılı yazı ile AYTEKİN KOTİL (Belediye Başkanı) tarafından yapıldı. Kimileri bu atamaya yönetmeliğin altıncı maddesini ileri sürerek karşı çıkarken; kimileri de anılan maddedeki özelliklerin hepsinin birlikte aranmadığını, birinin ya da ikisinin geçerli olması durumunda atanmanın yapılabileceğini ileri sürüyorlardı.

Bu dönemde Harbiye Tiyatrosu'nda Çetin İpekkaya; Tepebaşı Deneme Sahnesi'nde Beklan Algan; Fatih Tiyatrosu'nda Erol Keskin; Üsküdar Tiyatrosu'nda Oben Güney; Kadıköy Tiyatrosu'nda H. Şevket Ataseven Ekip Sanat Yönetmeni olarak görev yaptılar.

1978-79 döneminde Ekip Sanat Yönetmenleri arasında yine bazı değişiklikler oldu:

Harbiye (Muhsin Ertuğrul): Ağah Hün
Tepebaşı Deneme: Çetin İpekkaya

Fatih: Münir Özkul

Üsküdar: Mücap Ofluoğlu

Kadıköy: H. Şevket Ataseven

İstanbul Belediye Meclisi'nin 17.10.1980 gün ve 60 sayılı kararıyla, Şehir Tiyatroları Geçici Yönetmeliği yürürlüğe kondu. Bununla 17.2.76 tarihli ve 34 sayılı yönetmelik kaldırılmış oluyordu. Yeni yönetmeliğin üçüncü maddesi uyarınca ve Belediye Başkanlığı'nın 23.10.1980 gün ve 1082 sayılı kararıyla Vasfi Rıza Zobu yeniden Genel Sanat Yönetmenliği'ne atanıyordu.

Yukarıda andığımız geçici yönetmelik ise Mayıs 1981'de hazırlanan bir yönetmelikle kaldırılmış oluyordu.

İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrosu'nun karışık öyküsünü bir kenara bırakarak; bu satırlar yazılırken, Vasfi Rıza Zobu yönetiminde bir suskunluk dönemi yaşamakta olduğunu ve Belediye'nin parasızlık çekmesi nedeniyle Kültür Bakanlığı'na devredileceği yolunda söylentiler çıktığını; basında da bu konuda yazılar yer aldığını belirtmekle yetiniyoruz²⁷.

Bundan böyle; kuruluşunu hazırlayan gelişmeler üzerinde durulduktan sonra; Cumhuriyet döneminin önemli sanat kurumlarından biri olan *Devlet Tiyatrolarım* göreceğiz.

Devlet Tiyatrosu'nun kuruluşunda *Milli Temsil Akademisi Kanunu* önemli bir aşamadır. Münir Hayri Egeli, bu kanunun kabul edilmesini şöyle anlatıyor:

"Devlet Tiyatrosu'nun kuruculuğuna bir hayli talip vardı. Elimizdeki vesikalara göre bu hakikati tarihe nialetmek zamanı gelmiş .olsa gerek.

Atatürk tarih davasına merak ettiği zaman Faruk Nafiz'e 'Akm-Kahraman' trilojisini yazdırmış ve bu eserler Ankara Türk Ocağı binasında İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve Gazi Terbiye Enstitüsü talebelerine benim idaremden İbrahim Necmi ile Halü Vedat (Fıratlı) dan mürekkep bir heyetin nezaretinde oynattırılmıştı. Atatürk bundan çok memnun kaldı. Arkasından Behçet Kemal'le beraber hazırladığımız 'Çoban' piyesi oynadığı zaman Atatürk:

— *Tiyatro, bir memleketin kültür seviyesinin aynasıdır.*

Bu Faaliyete devam edelim.

Emrini verdi. O vakit ben:

— Efendim bu işleri, başka gayeler için kurulmuş mektep talebelerine yaptırmak müşkül olur. Emir buyurursa bu iş için bir hususî mektep kurulmabdır.

Dedim. Derhal:

— Muvafık, hemen bir rapor hazırlayın.

Emrini verdi, ertesi gün rahmetli Necip AH:

-- İşin ifratına gitme. Mütevazi bir şey düşün de tahakkuk etsin, dedi.

Ben de bir rapor yazdım. Maarifin, Ankara Belediyesinin, Halk Partisi'nin küçük yardımları ile kurulacak böyle bir mektebin plânını hazırladım. Atatürk'e sunduk. O, raporun arkasına şunları yazdı:

— 'Bu kadar mühim bir iş böyle yarım tedbirlerle başarılamaz. Bir kanunla Millî Temsil Akademisi'nin kurulması temin edilmeli ve Münir Hayri yabancı memleketlerde tetkiklerde bulunarak bize lâzım olan mütehassısları getirmelidir.'

Bir hafta içinde Büyük Millet Meclisi'nde 'Millî Temsil Akademisi Kanunu" kabul ediliyor ve ben bu müessesenin müdürü sıfatıyla Avrupa'ya gidiyorum."²⁸

Sanayii Nefise Encümeni'nin görevlerini belirleyen üç talimatname de konumuz açısından önem taşımaktadır. Bunlar; "Sanayii Nefise Encümeninin Teşkilât ve Zezaifi Hakkında Kararname" ile eki Talimatname; "Maarif Eminlerinin Sanayii Nefise Encümeni Faaliyetine Ait Vazifeleri Hakkında Talimatname" ve "İlmi Tiyatro Mektebi Talimatnamesi" dir.

Sanayii Nefise Encümeni Talimatnamesinde bizi ilgilendiren maddeleri şöyle sıralayabiliriz:

"m: 1- Sanayii nefise encümeni, sanayii nefiseye taallük eden umumî mesail ile uğraşır ve bu gibi mecliste Maarif Vekâletinin de müşavir heyetidir.

m:2- Sanayii nefise encümeni iki şubeden mürekkeptir: Birincisi (resim, tezyini san'atlar, mimarlık, heykeltraşlık ve hakkaklık) şubesi, ikincisi (musiki ve temaşa) şubesi.

m:9- Sanayii nefise encümeninin vezaifi berveçhi atidir:

1- Memlekette sanayii nefise tedrisatının ıslah ve inkişafını temine çalışır. (...)

IV- Sanayü nefiseye müteallik Vekâletçe neşredilecek eserleri tetkik ve eser sahiplerine verilecek mükâfatı takdir eder. (___)

IX- Temaşa, musiki ve inşat cereyanlarında fennî usullerin tatbiki esbabını izhar ve temin eder. (...)

XII- Memleketimizde temaşa ve musiki faaliyetlerinin ihdasına sarfı mesai eder.

XIII- Yeni musiki eserleri ile temaşaya müteallik asar ve bestelerin vücuda gelmesi için mükâfatı naktiye ile teşvikiyatta bulunulmasına delâlet eyler."²⁹

"Maarif Eminlerinin Sanayii Nefise Encümeni Faaliyetine Ait Vazifeleri Hakkında Talimatname" ise çeşitli sanat dallarıyla birlikte tiyatro sanatının gelişmesine ilişkin ikinci maddesi açısından bizi ilgilendirmektedir. Sözü geçen ikinci madde şöyledir:

"Mıntıkası dahilinde resim, heykeltraş, musiki, tiyatro harısının inkişafına ait tedbirleri düşünmek ve tatbikini yapmak."³⁰

"İlmî Tiyatro Mektebi Talimatnamesi" ise sahne sanatları için gereksinim duyulan sanatçı kadrosunun bilimsel yöntemlerle yetiştirilmesini amaçlamaktadır. Bu talimatnamenin birinci maddesi şöyledir:

²⁹ *Sanayii Nefise Encümeninin Teşkilât ve Vezaifi Hakkında Kararname*, No: 34431, üçüncü Tertip Düstur Cilt: 7, s: 1135. Ayrıca bkz. Edip Kemal, *Kanunlarımız*, İst. 1929, Cilt: 6, s: 862-864.

³⁰ *Maarif Eminlerinin Sanayii Nefise Encümeni Faaliyetine Ait Vazifeleri Hakkında Talimatname*, 7, Temmuz 1927, Resmi Ceride No: 666. Ayrıca bkz. Edip Kemal, *Kanunlarımız*, İst. 1929 Cilt: 6, s: 865.

"Memlekette sahne san'atkârına lâzım malûmat ve mükte-sebatı haiz san'atkâr yetiştirmek üzere *ilmî bir tiyatro mektebi açılmıştır.*"³¹

Ülkemizde, Devlet Tiyatrosu'nun kuruluşuna giden yolda Millî Musikî ve Temsil Akademisinin kuruluşu'nun önemli bir adım oluşturduğunu daha önce dile getirmiştik. 25.6.1934 tarihli ve 2541 sayılı yasa ile kurulan *Millî Musikî ve Temsil Akademisi'nin* amacı yasanın birinci maddesinde şöyle açıklanmaktadır:

"Madde 1- Maarif Vekâletine bağlı olmak üzere Ankara'da MİLLÎ MUSİKÎ VE TEMSİL AKADEMİSİ kurulmuştur.

Akademinin gayeleri:

- a. Memlekette ilmî esaslar dahilinde millî musikiyi işlemek, yükseltmek ve yaymak;
- b. Sahne temsilinin her şubesinde ehliyetli unsurlar yetiştirmek;
- c. Musiki muallimi yetiştirmektir."³²

Tasarının gerekçesi ise şöyle açıklanmıştır:

"Esbabı Mucibe Layihası

Memleketimizde musiki ve temsilin muasır tekniğe ve millî ihtiyaçlarımıza uygun bir şekilde ve daha esaslı bir surette inkişafını temin için bu sahada sarfedilmekte olan emekleri bir teşkilât içinde birleştirmek, *sahne tekniğine göre hazırlanmış kültürlü unsurlar yetiştirmek*, memlekette bir opera vücuda getirmek için lâzımgelen esasları hazırlamak maksadile Ankara'da bir (Musikî ve Temsil Akademisi) kurulması düşünülmüştür. Bu teşkilât tamamen yeni bir tesis olmayacak, halen mevcut Riyaseticumhur Filarmonik Orkestrası ile Musikî Muallim Mektebi bu müessesenin iki şubelerini teşkil edecek, üçüncü bir şube olarak da tedricen sahne, opera, balet için unsur hazırlayacak temsil kısmı açılacaktır."³³

Devlet tiyatrosu düşüncesi devlet ileri gelenleri arasında da benimsenmişti. Bu konuda atılan bazı adımlardan sonra, Kültür Bakanı

31 Edip Kemal, *Kanunlarımız İst.*, 1929, Cilt: 6, s: 873-75.

32 *Millî Musikî ve Temsil Akademisi Kanunu*, üçüncü t.d. Cilt: 15-, s; 513.

33 *Millî Musiki ve Temsil Akademisi Hakkında 1/1045 Numaralı Kanun Lâuyihası ve Maarif ve Bütçe Encümenleri Mazbataları*, Sıra No: 246, TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 23, Yıl: 1934.

Abidin Özmen, 1935 yılında Devlet Tiyatro, Operet, Opera ve Temsil Kollarını kurmak üzere Raşit Rıza'ya başvurmaya karar vermişti. Bu konuda Reşat Nuri Güntekin'den bir rapor istenmiş, dışarıdan da bir uzman getirilmesi kararlaştırılmıştı. Celâl Bayar 8 Kasım 1937'de hükümet programını okurken: "Millî sahnemiz, Türk kültürünün mâkesi, güzel dilimizin en iyi şekilde telâffuzu ve en bedii tarzda ifadesini yayan sanat kaynağı olarak ele alınacaktır. Bunda, modern teknik vasıtalarına ehemmiyet vereceğiz..." diyerek tiyatroya verilen değeri belirtmiş oluyordu³⁴.

Daha ileride kuruluş ve çalışmalarını ayrıntılı olarak göreceğimiz *Devlet Konservatuvarı* ve *Tatbikat Sahnesi*'nin başında bulunan Cari Ebert 1947 yılında ülkemizden ayrıldığında, bu sırada kuruluş hazırlıkları sürdürülen Devlet Tiyatrosu ve Operası'nın başına Muhsin Ertuğrul atandı. Tatbikat Sahnesi'nin tiyatro ve opera temsilleri de Devlet Konservatuvarı etkinlikleri kapsamı dışına çıkardı.

Temsillere 27 Ekim 1947'de *Küçük Tiyatro'aa* başlandı. Bu sırada *Büyük Tiyatro*cu yapıyı sürüyordu. 27 Ekim 1947 ile Devlet Tiyatrosu Kuruluş Kanunu'nun çıktığı 10 Haziran 1949 tarihleri arasında kalan döneme "Geçiş Dönemi" dememiz yerinde olacaktır. Çünkü; *Devlet Tiyatro ve Operasının* resmi kuruluşu 10 Haziran 1949 tarih ve 5441 sayılı yasa ile gerçekleşmiştir³⁵.

Ancak; 10 Mayıs 1949 tarih 71-888, 6-1756 sayılı Bakardık Muamelât Genel Müdürlüğü, Tetkik Müdürlüğü yazısıyla Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan gerekçede yer alan ikinci maddenin tasandan çıkardmasıyla Devlet Tiyatroları'nın amacı günümüze kadar belirsiz kalmıştır.

Sözkonusu ikinci madde şöyledir:

"Devlet Tiyatrosunun amacı Türk Musikisi ve dram sanatının gelişmesini ve yayılmasını sağlamaktır. Çalışmalarında halkın genel eğitimini, yurt ve güzellik sevgisini, dil ve kültürünü yükseltmek esastır. Bu maksatla Devlet Tiyatrosu musikili ve musikisiz her çeşit sahne ve temsil faaliyetleri ve konserler tertip eder."³⁶

34 Prof. And, 1973, s: 10, 11.

35 a.g.e., s: 231.

36 *Devlet Tiyatrosu Kanun Tasarısı*, TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 20.

Devlet Tiyatroları'nın amacını belirleyen bu madde, 26 Mayıs 1949 tarihli Milli Eğitim Komisyonu Raporu'na dayanılarak çıkarılmıştır. Gerekçesi ise şöyle açıklanmıştır:

"... Tiyatro Devlet Tiyatrosu da olsa, her şeyden önce zevke ve düşünceye hitap ettiği ve ancak dolayısıyla seviyeyi yükseltmeye yaradığı için, tasarıdan Devlet Tiyatrosu'nun amacını belirten ikinci madde çıkarılmıştır..."³⁷

Bu çıkarma işlemi nedeniyle, günümüzde devletten milyarı aşan ödenek alan bu kurumun amacı belli değildir. Bu belirsizlik kurumun zaman zaman "keyfe göre" yönetilmesinde de önemli bir etken oluşturmaktadır³⁸.

10 Haziran 1949 tarihli ve 5441 sayılı Devlet Tiyatrosu Kuruluşu hakkındaki yasanın bazı maddelerinin 14 / 7 / 1970 tarihli ve 1310 sayılı yasa ile değiştirilmesine karşılık bu eksikliğin giderilmesine gerek görülmemiştir.

1310 sayılı yasaya göre; Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü, Ankara'da Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı tüzel kişiliği olan bir genel müdürlük olarak kurulmuştur. Bir Genel Müdür tarafından yönetilir. Genel Müdürün emrinde yeteri kadar genel müdür yardımcısı bulunur. Genel Müdürlük, Bakanın onayı ile yurt içinde ve yurt dışında ulusal ve uluslararası şenliklerle turneler düzenleyebilir. Genel Müdürlük mali, idari ve teknik olanaklar elverdiği ölçüde Ankara'da ve ülkenin gerekli görülen yörelerinde tiyatrolar kurabilir, bunları birleştirir ya da ortadan kaldıracaktır. Gereksinime göre Ankara ve İstanbul dışında genel müdürlüğe bağlı olarak kurulacak tiyatrolar, tercihan rejisör niteliğinde bir müdür yönetiminde kendi kadrosundaki sanatçı, uzman memurlar veya merkezden gönderilecek sanatçı ve uzman memurlarla çalıştırılabileceği gibi düzenlenecek turnelerle de faaliyette bulundurulabilir³⁹.

Devlet Tiyatrolarında oynanacak yapıtlar edebi kurul tarafından seçilir. Bu kural, sanat ve edebiyat alanında tanınmış üç kişi ile genel müdür, baş rejisör, baş dramaturg ve bir sanatçıdan oluşur. Başkanını

37 *Devlet Tiyatrosu ve Kuruluşu Hakkında Kanun Tasarısı ve Milli Eğitim ve Bütçe Komisyonları Raporu* (1/556), TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 20, *TBMM Milli Eğitim Komisyonu Raporu* (1/556) Karar No: 25, Tarihi: 2.5.1949.

38 Bu satırlarla yazıldığı dönemde, bu ve buna benzer eksiklikleri gören Kültür ve Turizm Bakanlığı, bunların ortadan kaldırılması için çalışmalar yapmaktaydı.

39 5441 sayılı Devlet Tiyatrosu Kuruluşu Hakkındaki Kanun'un bazı maddelerini değiştiren, bir maddesini kaldıran ve bazı maddeler ekleyen 1310 sayılı, 14.7.1970 tarihli yasa, madde: 1.

kendi üyeleri arasından seçer. Salt çoğunlukla toplanır ve bu toplantıda bulunanların salt çoğunluğu ile karar alınır. Baş dramaturgun emrinde yeteri kadar dramaturg bulunur⁴⁰.

Devlet Tiyatroları'nın sanat, teknik ve bu yasada gösterilen işlerine bakmak üzere; Edebi Kurul Başkanı, Baş Rejisör, Sanat Teknik Müdürü, Müzik İşleri Yöneticisi ve genel müdürün görevlendireceği bir Sanatçı'dan oluşan bir *Sanat ve Yönetim Kurulu* bulunmaktadır. Genel Müdür bu kurulun başkanıdır⁴¹.

Devlet Tiyatrolarında; *Genel Müdür*; Milli Eğitim Bakan'ının teklifi üzerine, sahne hayatında başarılarıyla tanınmış sanatçılar arasından müşterek kararname ile ve 3656 sayılı yasanın 6. maddesi hükmüne göre; *Baş Rejisör, Genel Müdür Yardımcıları* ve *Yabancı Uzmanlar* Genel Müdür teklifi üzerine Milli Eğitim Bakanı tarafından; *Edebi KuruVun* sanat ve edebiyat alanında tanınmış *üç üyesi* Milli Eğitim Bakanı tarafından; *Sanatçı üyesi* ise Devlet Tiyatrosu sanatçıları arasından Genel Müdür tarafından; Devlet Tiyatroları kadrosunda bulunan *diğer her çeşit görevliler* Genel Müdür tarafından göreve alınırlar⁴².

Baş rejisör, rejisörler, aktör ve aktrisler, reji asistanları, müz>k işleri yöneticisi ile baş korrepetitör, tiyatro orkestrası, korosu ve balesi ile müzikli tiyatro icracıları, sanat teknik müdürü ve dekoratörler, kostüm kreatörleri Devlet Tiyatroları *sanatkar memurlarıdır*lar. Baş dramaturg ve dramaturglar, Teknik Müdür, Baş realizatör, Baş ışık uzmanı, Baş perukacı, Korrepetitör, Bale Piyanisti de Devlet Tiyatroları *Uygulayıcı Uzman Memurlarıdır*lar. Kondüvitler, suflörler, atelye şefleri, makyajcılar ve perukacılar, atelye ressamı, butafoılar, sahne ışıkçıları, sahne şef makinistleri ve makinistler, sahne marangozları, sahne demircileri, sahne terzileri, sahne kunduracıları, kaşörler, sahne amirleri ve yardımcısı, sahne kostümcüleri, aksesuarcılar, sahne uzmanları ile Sanat ve Yönetim Kurulu tarafından görevlerinin özelliği belirtilecek ihtisası bulunan elemanlar da Devlet Tiyatroları *Uzman Memurları* adını alırlar. Devlet Tiyatroları sanatkar memurları, uygulayıcı uzman memurları ve uzman memurları, Sanat ve Yönetim Kurulu kararı üzerine Genel Müdür'le aralarında yapılacak bir yıl süreli idari sözleşmelerle göreve alınırlar. Mali hakları ve özellikleri bu kanun içinde kalmak ve devlet memuru niteliklerine hâle gelmemek üzere, hiz-

40 a.g.y., madde: 2.

41 a.g.y., madde: 3.

42 a.g.y., madde: 4.

mete alınma ve hizmeti sürdürme biçimleri ile diğer özellik ve yükümlülükleri idari sözleşmelerinde belirtilir⁴³,

Yasaya göre, Devlet Tiyatroları'nın gelirleri şöyle açıklanmaktadır:

"Genel Bütçenin Milli Eğitim Bakanlığı kısmının 'Eğitim Kurumları Giderleri' tertibinden ayrılan ödenek; temsillerden elde edilecek hasılat; tanıtıcı ve aydınlatıcı yayınlardan sağlanacak gelirler; tiyatro faaliyetinden yararlanan II Özel idareleri ,ile Belediyelerince yapılabilecek bağışlar; her çeşit bağışlar ve diğer çeşit gelirler; düzenlenecek ulusal ve uluslararası şenliklerden sağlanacak gelirlerden ibarettir."⁴⁴

Devlet Tiyatroları Muamelatında 1050 sayılı Muhasebeyi Umumiye Kanunu ile 2490 sayılı artırma, eksiltme ve ihale kanunu hükümleri uygulanmaz. Kurumun alım ve satım işlemleriyle, hesap usulleri Maliye ve Milli Eğitim Bakanlıkları tarafından ortaklaşa saptanacak ilkelere göre yürütülür. Devlet Tiyatroları'nın gelirleri ve işlemleri her türlü vergi, harç ve resimlerden muaf tutulmuştur⁴⁵..

Devlet Tiyatroları'nın bütçesi ve kadroları Yönetim Kurulu tarafından hazırlanır, Bakanlar Kurulu tarafından onanır⁴⁶.

Devlet Tiyatroları ile ilgili son yasal düzenleme 22 Mart 1983 tarihli Resmi Gazete'de yer alan bir Kanun Hükmünde Kararname ile gerçekleştirilmiştir.

Bu düzenlemeyle, Devlet Tiyatrolarına Genel Müdür olarak atanacak kişilerin nitelikleri ve nasıl atanacakları yeniden belirlenmiştir. Andan Kanun Hükmünde Kararname'nin birinci maddesi şöyledir:

"10/6/1949 tarihli, 5441 sayılı Devlet Tiyatrosu Kuruluşu Hakkında Kanununun 14 / 7 / 1970 tarihli ve 1310 sayılı Kanunla değişik 4 ncü maddesinin (A) bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

A) Genel Müdür, Kültür ve Turizm Bakanının teklifi üzerine, Yüksek öğretim kurumlarından birinden mezun, sahne hayatında başarıları ile tanınmış, özel ve kamu kuruluşlarında en az 15 yıl hizmet görmüş sanatçılar ile, tiyatro ya-

43 a.g.y., madde: 5.

44 a.g.y., madde: 12.

45 a.g.y., madde: 14.

46 a.g.y., madde: 15.

zarları, eleştirilenleri, temayüz etmiş tiyatro yöneticileri ve üniversitelerde tiyatro sanatı dalında öğretim üyeliği veya yardımcılığı yapanlar arasından müşterek kararname ile 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun değişik 59. maddesi hükmüne göre,⁴⁷ ,

Aynı Kararname'de yer alan ikinci maddede ise; 5451 sayılı yasaya bir ek madde eklendiği belirtilmekte ve "Kanunda geçen Milli Eğitim Bakanı ifadeleri, Kültür ve Turizm Bakanı, Milli Eğitim Bakanlığı ifadeleri de, Kültür ve Turizm Bakanlığı olarak değiştirilmiştir." denilmektedir⁴⁸.

Devlet Tiyatroları ile ilgili 5441 ve 1310 sayılı yasalarda "Amaç" maddesinin bulunmaması bütçe metinlerine de yansımakta ve hizmet gerekçesi kapsamında açıklanan amaçlar da çeşitli dönemlerde ortaya çıkan eğilimlere göre değişiklikler göstermektedir. Bu yargımızı örneklemek üzere mali yıl bütçelerinde yer alan amaç maddelerine bir-iki örnek verelim. İlk örneğimiz 1979 yılı Malî Yılı Bütçesinden:

"— Anayasa doğrultusunda, Kültürel kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek, uygulamada etkinliği ve verimliliği sağlamak.

— 5441 sayılı yasa ve bu yasayı tadil eden 1310 sayılı yasayla kurulmuş olan Devlet Tiyatrosunun amacı, Türk oyun sanatlarının yurt içinde gelişmesi, ilerlemesi ve yurt dışında yayılmasına sağlamak ve Türk oyun sanatlarını yurt dışına duyurmak ve tanıtmaktır. Çalışmalarında toplumun genel eğitimini, yurt ve güzellik sevgisini, dil ve kültürünü ilmî yöntemlerle yükseltmektir. Bunun için büyüklere ve çocuklara ait müzikli ve müziksiz her çeşit sahne ve oyun çalışmalarlarıyla konserler ve bu amaçla yurt içinde ve dışında gereken yerlere turneler ve geziler düzenlemektir.

— Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Adana, Kayseri, Erzurum ve Trabzon illerinde yerleşik, diğer illere ve yurt dışına turnelerle tiyatro alanında sanat hizmeti iletmek.

— Hizmetin yetişkinlere olduğu kadar çocuklara yönelik olması için çocuk tiyatroları çalışmalarını hızlandırmak. 1978-1979 Tiyatro sezonunda yapdan programa göre Ülke-

47 Resmi Gazete, 22 Mart 1983, S: 17995, s: 1.

48 Resmi Gazete, 22 Mart 1983, S: 17995, s: 1.

miz, bölgelere ayrılarak kış mevsiminde 62 il'e, yaz mevsiminde 67 il'e günlük, haftalık ve sürekli olmak üzere 210 turne yapmak, sanat etkinliklerini belli merkezlerde yoğunlaşmaktan kurtararak ülkenin çeşitli yörelerine yayılması yönünde tiyatro hizmetinin dengeli yürütülmesini sağlamak, ulusal tiyatronun oluşturulması çabasına hız vermektedir."⁴⁹

Şimdi de; 1981 Malî Bütçesi'nde yer alan amaç maddesine bir göz atalım:

" 1- Yerli ve yabancı eserlerle halkın genel eğitimini, yurt ve güzellik sevgisini, dil ve kültürünü yükseltmek.

2- Devlet Tiyatrosu çalışmalarını daha da genişletmek, yaygınlaştırmak.

3- Türk sahne sanatlarını yurt içinde ve yurt dışında gelişmesini ve yayılmasını sağlayarak Türk dilini yerleştirmek ve şive birliğini meydana getirmek.

4- Türk halkının kültürünü besleyerek temel değerler üzerinde doğru yargılara varmasını sağlamak ve estetik duygusunu geliştirmektir."⁵⁰

Bu arada "Görevler" ya da "Planlanan Hizmetler" bölümünde yer alması gereken "... Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Adana, Kayseri, Erzurum ve Trabzon illerinde yerleşik, diğer illere ve yurt dışına turnelerle tiyatro alanında sanat hizmeti iletmek..." biçiminde açıklanan maddeler "Amaç" bölümünde; "Amaç" bölümünde yer alması gereken "Türk halkının kültürel gelişmesine katkıda bulunmak...", "Türk dilinin gelişmesine katkıda bulunmak, şive birliğinin sağlanmasına çalışmak..." gibi maddeler de "Görevler" başlığı altında gelişigüzel yer almaktadır.

Bu kurumun bütçesinde; yapım giderleri açısından da bir belirsizlik söz konusudur. Örneğin; kurumun bütçesinde yer alan (C) Cetveli'nde ahçıların, bekçilerin, vb., ne tür giysi giyecekleri konusunda birçok gereksiz ayrıntıya yer verilmekte; ancak, asal iş olan yapımların giderlerine ilişkin hiçbir açıklama yapılmamaktadır. Sergilenen oyunlar için ne kadar harcama yapıldığının gösterilmemesi, mali denetim açısından da sakıncalı bir durum yaratmaktadır.

49 Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü 1979 Mali Yılı Bütçesi, s: 1.

50 Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü 1981 Mali Yılı Bütçesi, s: 1.

Şimdi de Devlet Tiyatroları'nın bina yönünden geçirdiği evrelere bir göz atalım:

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'da tiyatro temsilieri için salon bulmak çok güçtü. Turne toplulukları başkente geldiklerinde ya Yeni Sinema'dan ya da Bentderesi'ndeki Cumhuriyet Tiyatrosu'ndan yararlanıyorlardı. Bu dönemde iki yeni tiyatro yapıldı. Bunlardan biri *Türk Ocağı* binası içindeki tiyatro salonu; diğeri ise Mimar Mahmut Kemalettin'in *Evkaf Apartmanına* yaptığı tiyatrodur. Türk Ocağı binasının yapım giderleri başlangıçta 200,000 lira olarak hesaplanmış, ancak, bu iş 1,000,000 liraya çıkmıştır. Binanın yapımı için bir Amerikalı'nın 100,000 Dolar verdiği; bu para yetmeyince "Ocaklı" lardan borç alındığı; bu da yetmeyince hükümetten de para sağlandığı belirtilmektedir. Bir süre önce yitirdiğimiz "Devlet Sanatçısı" Mimar Hikmet Koyunoğlu tarafından yapılan Türk Ocağı binası daha sonra *Halk-evi'ne* geçmiş; Devlet Konservatuvarı Tatbikat Sahnesi, temsilierini bu yapının 590 kişilik salonunda vermiş; Devlet Tiyatrosu kurulduktan sonra ise yaşamını *Üçüncü Tiyatro* adı altında sürdürmüştür⁵¹. 70'li yıllarda boş tutulan, küçük bir salonundan Devlet Balesi sanatçılarının stüdyosu olarak yararlanan yapı, günümüzde Devlet Resim ve Heykel Müzesi olarak kullanılmaktadır. Ancak daha önce kısa öyküsünü anlattığımız tiyatro salonu henüz etkinliklere açılmış değildir.

Evkaf Apartmanı'nda yapılan tiyatro ise, uzunca bir süre Devlet Konservatuvarı'nın deposu olarak kullanılmış; 27 Aralık 1947'de onarılarak *Küçük Tiyatro* adı altında ve *Köşebaşı* (A. Kutsi Tecer) üe perdelerini açmıştır. Başlangıçtan günümüze kadar Devlet Tiyatrosu tarafından kullanılan Küçük Tiyatro 605 kişiliktir⁵².

Sergievi değiştirilerek yapılan *Büyük Tiyatro* ise 1949 yılında açılmıştır. Tasarımını Prof. Paul Bonatz'ın çizdiği bu tiyatro 762 kişiliktir. Devlet Tiyatrosu'nun Ankara'da bu saydıklarımızdan başka yine Evkaf Apartmanı'nda 67 kişilik *Oda Tiyatrosu*; 205 kişilik *Yeni Tiyatro*; Altındağ'da bir lisenin salonundan dönüştürülen 400 kişilik *Altındağ Tiyatrosu* sahneleri bulunmaktadır⁵³. Oda Tiyatrosu bir süre kapalı tutulduktan sonra Ergin Orbey'in Genel Müdürlüğü döneminde yeniden açılmıştır. Günümüzde de deneysel sayılabilecek etkinliklere sahne olmaktadır.

51 Prof. And, 1973, s: 305.

52 a.g.e, s: 306.

53 a.g.e., s: 306.

Devlet Tiyatroları'na bu satırların yazılışına kadar kadar yedi kez genel müdür atanmıştır. Atanan genel müdürlere göre, devlet tiyatrolarını yedi döneme ayırabiliriz:

- 1- Muhsin Ertuğrul'un Genel Müdürlüğü Dönemi (1949-1951)
- 2- Cevat Memduh Altar'ın Genel Müdürlüğü Dönemi (1951-1954)
- 3- Muhsin Ertuğrul'un 2. Genel Müdürlüğü Dönemi (1954-1958)
- 4- Cüneyt Gökçer'in Genel Müdürlüğü Dönemi (1958-Haziran 1978)
- 5- Ergin Orbey'in Genel Müdürlüğü Dönemi (1978-Aralık 1980)
- 6- Cüneyt Gökçer'in 2. Genel Müdürlüğü Dönemi (1980-Şubat 1983)
- 7- Turgut Özakman'ın Genel Müdürlüğü Dönemi (22-Mart 1983)

Birinci Dönem'de; Büyük ve Küçük Tiyatrolarda tiyatro, opera ve çocuk temsilleri sürdürülüyor; bu arada ilginç yapıtlara yer veriliyordu. Bu dönemin belli-başlı sorunu seyirci azlığıydı⁵⁴.

İkinci Dönem'de genel müdürlüğe Cevat Memduh Altar atandı. Yerli yapıtlara bu dönemde de önem verilmiştir. Halkın tiyatroya gitme alışkanlığı edinmeye başlamasıyla birlikte seyirci sorunu ortadan kalkma eğilimine girmiştir. Ancak; yönetim yönünden görülen kimi aksaklıklar atılımları engellemiştir. Bu arada perdeler de bir süre kapalı kalmıştır. Devlet Konservatuarı ve Tiyatrosu'nun kuruluşuna katkıda bulunan Cari Ebert yeniden ülkemize gelerek bu kuruluşlarla ilgili bir rapor hazırlamış; ayrıca, Shakespeare'in *Bir Yazdönümü Gece-si Rüyası'nı* sahnelemiştir⁵⁵.

Muhsin Ertuğrul üçüncü dönemde yeniden Genel Müdürlüğe getirildi. Bu dönemde Ankara'da iki yeni sahne açıldı. Bunlar daha önce sözünü ettiğimiz Üçüncü Tiyatro ile Oda Tiyatrosu'dur. Ülke çapında ise; bölge tiyatrolarının birer uygulaması niteliğinde Adana ve İzmir Belediye Tiyatroları, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü tarafından yönetilmiştir. Bursa *Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu* da bu dönemde açılmıştır. Açılış tarihi: 28 Eylül 1957'dir. Bu andığımız sahnelerden Adana'da olanı belediye tiyatrosu niteliğini günümüzde de sürdürmektedir. Bursa'daki Ahmet Vefik Paşa ile İzmir Tiyatrosu, doğrudan mer-

54 a.g.e., s: 233.

55 a.g.e., s: 234.

keze; bir başka deyişle Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. Bu illeri dışında İstanbul'da da tiyatro ve opera temsilleri verilmiştir. İstanbul, İzmir, Bursa ve diğer illerde verilen temsiller, merkezde oynanmış oyunların aynı kadrolarla yinelenmesiyle gerçekleştiriliyordu. Daha sonraları bu kadrolara yerleşik bir nitelik kazandırıldı⁵⁶. Günümüzde de İstanbul, Bursa Ahmet. Vefik Paşa, İzmir ve Adana Tiyatrosu gibi tiyatrolar, Devlet Tiyatroları'na bağlı sanatçılardan oluşan yerleşik kadrolarla ve yine merkezin onayından geçen oyunları sahnelemektedirler. Zaman zaman da bu oyunlarla, merkezden ve diğer sahnelerden geçici olarak giden oyunlar, karşılıklı yer değiştirerek sunulmaktadır.

Cüneyt Gökçer yönetimindeki dördüncü dönemde bale ilk kez doğmuş; en parlak çağını yaşamıştır. Opera da, Devlet Tiyatrolarından ayrılincaya kadar sanat düzeyi açısından en olgun' temsillerini bu dönemde vermiştir. Bu dönemde Ankara'da iki yem sahne daha açılmıştır. Bunlar, yine daha önce değindiğimiz *Yeni Sahne* ve *Altındağ Tiyatrosu*'dur. Bu dönemde Paris, Atina, Venedik, Yugoslavya'da da temsiller verilmiştir. Yurt içi turneler de yoğunluk ve yaygınlık kazanmıştır. Daha önce de açıkladığımız gibi Bursa Ahmet Vefik Paşa ve İzmir Devlet Tiyatrosu, bu dönemin son yıllarında yerleşik kadrolarla çalışmaya başlamıştır. İstanbul'da da sürekli ve düzenli temsiller verilmiştir. Orada da yerleşik bir kadro oluşturulmuştur. 1966-67 döneminde opera ve bale, uygulamada Devlet Tiyatrolarından ayrılmıştır. 1970 yılında çıkan 1310 sayılı yasa ile bu ayrılış kesinleşmiştir⁵⁷.

Bü dönemin bir başka özelliği de öz açısından "hafif" ancak görsel yönden zengin "Broadway" tipi müzikallerin sık sık sahnelenmesidir.

Ergin Orbey'in Genel Müdürlük yaptığı beşinci dönem; o yıla ilişkin bütçe metninde de yer aldığı gibi, Anadolu'ya yapılan turnelerin çokluğu ve yaygınlığı ile dikkat çekmektedir. Çağımızın ünlü tiyatro kuramcısı ve oyun yazarı Bertolt Brecht ilk kez Orbey'in Genel Müdürlüğü sırasında, Devlet Tiyatroları'nda sahnelenme olanağına kavuşmuştur. Brecht'in daha önce özel tiyatrolarımızda iki kez sahnelenen *Arturo Uisi*, bu dönemde, Devlet Tiyatroları'nda genç kuşak yönetmenlerinden Yücel Erten tarafından sahneye konulmuştur. Dönemin dikkat çeken bir özelliği de; daha önce özel tiyatrolarda sahne ışığına kavuşan yerli yapıtlara Devlet Tiyatroları'nda ilk kez yer veril-

56 a.g.e., s: 234.

57 a.g.e., s: 235.

mesidir. (Örneğin: *Teneke Yaşar Kemal*). Daha önce yazarı tarafından romandan tiyatroya uyarlanarak *Ulvi Uraz Tiyatrosunda* sahnelenen *Murtaza* (Orhan Kemal); bu kez Orhan Asena'nın uyarlaması ve Başar Sabuncu'nun yönetimi ile seyirci karşısına çıkmıştır. Bu dönemde genç yazar ve yönetmenlere olanak tanınması yanında; Türk tiyatrosunun eski ustalarına da oyun sahnelettirilmiştir. Ayrıca Şehir Tiyatroları ile de olumlu bir işbirliği sergilenmiştir.

Ergin Orbey'in kısa süren Genel Müdürlüğü'nden sonra Devlet Tiyatroları'nın başına yeniden Cüneyt Gökçer atanmıştır. Altıncı dönem olarak belirlediğimiz bu evrede; düzenlenen turne sayısının ve gidilen yörelerin bir önceki döneme kıyasla arttığı yadsınamaz. Hatta köylere kadar gidilerek oyunlar sergilendiği görmezlikten geber. Ancak bu çabalar bir "yarıştırmadan" öteye gitmemiş; kadronun sağa-sola koşturulması nedeniyle, merkezdeki temsillerde de niteliksel bir düşüş gözlenmiştir. Bu dönemde sanatçı aylıkları büyük oranlarda artmıştır. Ancak uygulamada yapıldığı öne sürülen haksızlıklar da sızlanmayla karşılanmıştır.

Cüneyt Gökçer; 7/2/1983 tarihli üçlü kararname ile görevden alınmış; yerine 22 Mart 1983 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren 21/3/1983 tarihli üçlü kararname ile Turgut Özakman atanmıştır. Bu atanmayla birlikte; aynı tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan ve Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'ne atanacak kişilerin niteliğine ilişkin yasa değişikliğini öngören Kanun Hükmünde Kararname'den daha önce söz etmiştik.

Turgut Özakman'ın Genel Müdürlüğe atanmasıyla birlikte Devlet Tiyatroları'nda yedinci döneme girilmiştir. Bu satırlar yazdıkça, bu döneme ilişkin bir düşünce ileri sürebilmemiz süre açısından olanaksız bulunmaktadır. Çünkü atanmadan bu yana geçen kısa süre nedeniyle, bu konuda düşünce oluşturacak göstergeler henüz ortaya çıkmış değildir. Ancak; bu bölümü kapatmadan önce; Devlet Tiyatroları Genel Müdürü Turgut Özakman'ın, Genel Müdür Başyardımcılığı görevi sırasında (Ergin Orbey döneminde) yazdığı bir yazıya yer vermek istiyoruz. "Devlet Tiyatrolarının Sorunları" başlıklı bu yazı; Turgut Özakman'ın üstesinden gelmeye çalışacağı sorunların bir bölümünü sergilemesi yönünden ilginçtir:

"1 Haziran 1978 de işbaşı eden yeni yönetim Devlet Tiyatrolarında çeşitli sorunlarla karşılaştı. Bu sorunların başlıcaları şunlardır:

I- Birçok sorunlar yasadan kaynaklanıyor. Devlet Tiyatrolarının Kuruluşa ve işleyişini düzenleyen 14/7/1970 gün ve 1310 sayılı yasa

ile değiştirilen 5441 sayılı-yasa, Türk tiyatro yaşamının ve çağdaş tiyatro işletmeciliğinin gereksinimlerini karşılayacak nitelikte değildir. Yasanın başarı ile uygulandığı da söylenemez.

1- Yasa Devlet Tiyatrolarının işlev ve amacını saptamamıştır.

2- 'Edebi Kurul' sistemini korumuştur.

3- 'Müzik İşleri Yöneticisi' Devlet Tiyatroları Sanat ve Yönetim Kurulu'nun yasal üyesidir. Oysa bugün Devlet Tiyatroları kadrosunda —bazı müzikli oyunlar için göreve alınmış— 6 müzikçi vardır. Buna karşılıklı 255 sahne uygulatıcısının yönetim kurulunda temsilcisi bulunmamaktadır.

4- Tiyatro imeceyle gerçekleştirilen bir karmaşık sanattır. Ama yasa (M.5) tiyatrodaki sözleşme ile çalışanları 'sanatkâr memur', 'uygulatıcı uzman memur' ve 'uzman memur' diye tanımladığı üç sınıfa bölmüştür. Buna 657 sayılı personel yasının getirdiği 'sınıfları' da eklersek Devlet Tiyatrosu çatısı altında çalışanların moral ve ekonomik bütünlüğünün nasıl parçalandığı anlaşılır. TRT yası ise TRT'de çalışanları bir bütün olarak görmüş, ücret rejimini bu görüşle düzenlemiştir.

5- Sanatkâr memurlar, uygulatıcı uzman memurlar ve uzman memurlar 'bir yıl süreli idari sözleşmelerle' çalıştırılırlar (M-5). Bu sözleşmelerde yalnız 'idarenin' hakları yer almaktadır.

6- Sözleşme düzeninin taşıdığı risk, yüksek ücretle dengelenir. (...)

7- Yasamızın 8. maddesi uyarınca, Sanat ve Yönetim Kurulu 'sözleşmeli görevlilerin derecelerini —her yıl— göstermiş oldukları ehliyete göre kararlaştırır'. Yazık ki bu değerlendirmenin nesnel ölçülere göre yapılmasını sağlayacak sistem kurulmamıştır. Bu nedenle de bugün çalışanların aylıkları arasında —salt ehliyetle açıklanamayacak— şaşırtıcı ayrılıklar vardır.

8- Yasamızın 19 ncu maddesine göre 'Sanatkârların sözleşme, prim, tedavi, ayrılış ve ölüm tazminatı, askerlik, izin, yaz tatili aylarında Devlet Tiyatrosu dışında kendi hesaplarına çalışma, yolluk, inceleme seyahati ve disiplin işleriyle yabancı sanatkâr ve trup getirme ve tiyatronun iç ve yönetim işleri bir tüzükle belirtilir.' Tiyatroların pek çok sorununu çözecek nitelikte olan bu madde işletilmemiş, 8 yıldır tüzük hazırlanıp yürürlüğe konulamamıştır.

9- Ek 1 nci maddeye göre 'İstanbul Kültür Sarayı ile Ankara'daki Büyük Tiyatro binalarını, bunların müstemilât ve tesislerini, müştereken ve münhasıran Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü ile Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü kullanırlar.' Ama ortak kullanımı düzenleyecek ve işbirliğini kurumlaştıracak sistemler kurulmamıştır.

11 - Devlet Tiyatrolarının, işletme ile ilgili çözümlenmemiş bazı sorunlarına da çok kısaca değinmek istiyorum:

2- Dramaturgi bölümünün çok yönlü bir işlerliğe kavuşturulması zorunludur. 1978 Haziran'ında Devlet Tiyatrolarında yalnız bir dramaturg vardı. Ünlü yazarlarımızın yıllardır okunmamış ya da karara bağlanmamış oyunları ilgi beklemekteydi.

3- Devlet Tiyatroları sahnelerinin ses ve ışık donanımları yıpranmış ve yetersiz durumdadır. Bugün elimizde bir tek 'sahne efektleri' aygıtı bulunmamaktadır.

4- 31 yıllık Devlet Tiyatrolarının bir 'arşivi' yoktur.

5- Her konuda ve her aşamada içeğitim duyarh bir sorun olarak ortadadır.

6- Seyircilerle, kitle iletişim örgütleriyle, tiyatrolarla ilişkileri düzenleyecek ve geliştirecek uzman birimlere gereksinim vardır.

7- Yönetmen sorunu, kalıcı bir çözüme bağlanmalıdır.

8- Bir deneme sahnemiz yoktur.

9- Disiplin ve moral, köklü ve hızlı çözüm bekleyen temel sorunlarımızdan biridir.

10- Tiyatro yazarlarıyla yaratıcı bir ihşkiler düzeni kurulması kaçınılmaz bir görevdir,

11- Bağımsız bir 'Çocuk Tiyatrosu' kurulmalıdır.

12- Sanatçılarımızın reklam firmaları, Tv. ve radyo ile ilişkilerine adaletli ve meslek onurunu kollayıcı bir düzen getirilmelidir.

13- Konservatuvarların öğretim plânları, çağdaş ve ulusal tiyatro gereklerine göre saptanmalıdır.

14- Tiyatro, üniversitelerin tiyatro bölümleri ve konservatuvar arasında kalıcı bir bilgileşme düzeni kurulmalıdır.

'Doğru Tiyatro' çizgisine ulaşmak için bu sorunların çözülmesi gerek. Çözüm için yalnız yasanın değiştirilmesi yeterli değil. Tiyatroda

çalışanların, tiyatroyu delice bir sevgi ve çağdaş bir bilinçle kucaklamaları da gerekli. (...)"⁵⁸

Tiyatronun Yaygınlaştırılması Yönünde Çeşitli Çabalar ve "Bölge Tiyatroları" Düşüncesi

Tiyatronun yaygınlaştırılmasını en yetkin biçimde gerçekleştiren Fransa'daki bölge tiyatrolarına ve Kültür evlerine karşılık; ülkemizde de bunlardan çok önce kurularak tüm yurda yayılan Halk Evleri denemesi bulunmaktadır. Kemalist devrimin bir ürünü olan halk evleri; bölge tiyatroları ve kültür evlerinin tersine, etkinliklerini amatör olarak sürdürüyorlardı. Bunlar kültürün yayılmasında ve gelişmesinde önemli bir işlev üstlenmişlerdi. Halk evlerinde; tıpkı Fransa'daki kültür evleri gibi; resim, müzik, tiyatro, heykel, vb., gibi tüm sanatlar aynı çatı altında toplanmışlardı. Ancak; Halk evlerinin, diğerlerine göre en belirgin ayrılığı; ülke siyaset yaşamının "tek-parti" si C.H.P.'nin bir yan örgütü olarak kurulmuş olması ve örneğin; tiyatro etkinliklerinin "... înkilâp fikirlerinin ve duygularının halka ifadesi hususunda en kuvvetli vasıta..."⁵⁹ olarak kabul edilmesidir.

Cumhuriyet döneminde, halkevlerinin tiyatro yapıları açısından da büyük katkıları olmuştur. Ülke yüzeyine yayılan bu tiyatro yapıları, zaman zaman profesyonel topluluklar tarafından da kullanılmışlardır. İstanbul Eminönü ve Kadıköy Halkevleri tiyatro yapıları buna örnek-tir60.

Halkevleri dışında, ülkemizde sanatın ve tiyatronun yaygınlaştırılması yönünde yıllardır çaba harcanmaktadır. Ancak bu çabalar, olumlu ürünlerini henüz vermiş değillerdir.

Fransa'daki bölge tiyatrolarından (Centres Dramatiques) esinlenerek, ülkemizde de bölge tiyatroları kurulması düşüncesi, Muhsin Ertuğrul tarafından ileri sürülmüştür. Muhsin Ertuğrul, bir yandan bu düşüncenin yasalaşmasını beklerken; bir yandan da, Devlet Tiyatrosu'na Eskişehir, Kırıkkale, Konya ve Kayseri'de temsiller verdimiş; Adana Şehir Tiyatrosu; İzmir Devlet Tiyatrosu ve Bursa-Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nun açılmalarına yardımcı olmuştur. Bu arada, bölge tiyatroları düşüncesi geniş bir ilgi derlemiş; 27 Mayıs 1960 devri-

58 Turgut Özakman, "Devlet Tiyatrolarının Sorunların", *Devlet Tiyatrosu* Aylık Sanat Dergisi, Ankara 1978, s: 69, s: 4.

59 Prof. And, 1973, s: 65. Ayrıca bkz. *Ülkü*, Şubat - Mart 1933, Sayı: 2.

60 Prof. And, 1973, s: 309

minden sonra 1961 yılında toplanan VII. Milli Eğitim Şurası'nda, bir tiyatro ve opera komitesi kurulmuştur. Cüneyt Gökçer başkanlığındaki bu komite Muhsin Ertuğrul, Lütfi Ay, Nüvit Kodallı, Ziya Demirel, Metin And ve Şahap Akalın'dan oluşuyordu. Bu kurulun bir-iki ayhık bir çalışma sonucu hazırladığı; Devlet Tiyatrosu, Devlet Konservatuarı ve Bölge Tiyatroları ile ilgili yasa tasarıları sonuçsuz kaldı. 1963 yılında Bursa CHP Milletvekili Sadrettin Çanga ve arkadaşları tarafından, önceki tasarıya benzer biçimde hazırlanan tasarı da, Geçici Komisyonunda kabul edilip gündeme alınmasına karşın, bundan da bir sonuç alınmadı. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, 3-7 Ağustos 1964 de İstanbul'da düzenlenen; Müzik ve Sahne Sanatları Danışma Kurulu toplantısında konu bir kez daha ele alındı. 1971'de, Kültür Bakanı Talât Halman, konuya yeniden eğildi. Ankara ve İstanbul'da iki danışma kurulu oluşturuldu. Bu kurulların hazırladığı tasarılar da. Kültür Bakanlığı kaldırıldığı için gerçekleştirilemedi. Bundan sonra da konuya bir daha dönülmedi⁶¹.

1961 yılında toplanan VII. Milli Eğitim Şurası'nda oluşturulan Tiyatro ve Opera Komitesi'nin hazırladığı Bölge Tiyatroları Yasa Tasarısı'na göre; "... .Merkezi Edirne'de olan bir Trakya, merkezi Bursa'da olan bir Marmara, merkezi İzmir'de olan bir Ege, merkezi Adana veya Mersin'de olan bir Akdeniz, merkezi Samsun'da olan bir Karadeniz, merkezi Ankara'da olan bir Orta Anadolu, merkezi Erzurum'da olan bir Kuzeydoğu, merkezi Diyarbakır veya Antep olan bir Güneydoğu Bölge Tiyatroları..."¹⁵² kurulacaktı.

Ünlü tiyatro adamımız Muhsin Ertuğrul, konu ile ilgili düşüncelerini şöyle dile getiriyordu:

"Bunları kurmakla yalnız halk eğitimi faydalanmayacak, tiyatro sanatı da bağımsızlığa kavuşacağı için alabileceğine gelişecek, büyük şehirlerdeki kötü geleneklerden, esnafıktan, alışkanlık baskısından kurtulacak, yeni yeni yazarlar, yeni yeni rejisörler, yeni yeni oyuncular ortaya çıkacak.

Bölge Tiyatroları bir yandan buldukları şehrin tiyatrosunda temsiller verirken öte yandan ikinci bir piyese başka bir kol o bölgenin şehir, kasaba ve köylerini nöbetleşe dolaşacaklar. O çevrede tiyatronun uğramadığı bir bucak

61 a.g.e., s: 67, 68.

62 Muhsin Ertuğrul, "Kalkınma Plânında Tiyatro", Cumhuriyet, 20 Ocak 1963, s: 2.

birakmayacaklar. Bölge Tiyatrolarının başlarına geçecek olan idealist gençler o bölgeye kültür, sanat, yaşama ve çalışma zevki götürecekler. Ora çocuklarında uyuyan istidatları uyandıracaklar, yeni sanatçı kuşakları yetiştirecekler. Tek bir sözcükle kültür meşalesi olacaklar, kararmış ruhları aydınlatacaklar."⁶³

Bölge Tiyatroları konusu Birinci Kalkınma Plânı'nda da yer alıyordu:

"Devlet, opera ve tiyatro çalışmalarını daha geniş çevrelere yararlı kılacak, bölge tiyatroları kurulacak, sanat değeri ve toplum eğitimine faydaları tesbit edilen özel tiyatrolar teşvik edilecektir."⁶⁴

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı ise durumu şöyle saptamaktadır:

"Devlet Tiyatroları, Devlet Opera ve Balesi ve özel tiyatrolar, genellikle çabalarını büyük il merkezlerinde sürdürmektedirler. Plân döneminde kurulması öngörülen bölge tiyatroları, faaliyete geçememiştir. Ancak, Devlet Tiyatroları uzun süredir yaz aylarında düzenlediği turne faaliyetlerini 1971 yılından itibaren kış aylarında da sürdürmeye başlamıştır. Özel tiyatrolarda ise gerileme söz konusudur."⁶⁵

Aynı plân, tutulacak yolu şöyle çizmektedir:

"Özellikle şehirlerde yoğunlaşmış olan tiyatroların, geniş halk kitlelerine yaygınlaşması sağlanacak, kültürümüzdeki mahalli temaşa biçimleri incelenecek ve derlenecektir. Bu alanda bölge tiyatroları ve yersel derneklerin çabaları özendirilecek, bölge tiyatrolarının ivedilikle kurulması sağlanacaktır. Halkm bu tiyatrolardan ucuza yararlanmaları gözetilecek, özel tiyatroların da bu alanda katkıda bulunmaları özendirilecektir."⁶⁶

Bölge Tiyatroları düşüncesi devletin kalkınma plânlarında yer almasına ve ivedilikle kurulmasının öngörülmesine karşılık; bu satırların

63 a.g.y., s: 2. Ayrıca bkz. Muhsin Ertuğrul, "Azaltılmış Tiyatro", Cumhuriyet, 17 Şubat 1963, s: 2.

64 Prof. And, 1973, s: 16. Ayrıca bkz. 1. Beş Yıllık Kalkınma Plânı.

65 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı, paragraf: 1674.

66 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plânı, paragraf: 1639-11.

yazıldığı sırada bile bu hedefe ulaşamamış olması, ülkemiz sanatı ve tiyatrosu adına üzüntü duyulacak bir konudur. Bizi daha da karamsar kılan bir durum da; konunun tartışma alanından da çekilmiş olmasıdır.

Tiyatroların bir yandan ülke çapında yaygınlaştırılması düşünülürken, büyük kent merkezleri kapsamında gerçekleştirilmek üzere de merkezkaç (ademi merkezietçi) eğilimler belirmiş; böylece, semt tiyatroları önem kazanmıştır.

Ülkemizde tiyatronun en yoğun bir biçimde etkinlik ,gösterdiği İstanbul'da, semt tiyatroları, Tanzimat döneminden beri üzerinde durulan bir konudur. Hükümetin Güllü Âgop'a verdiği tekelin sözleşmesinde; bu ayrıcalığa karşılık; belli süreler içinde, İstanbul'un çeşitli uzak semtlerinde tiyatroların açılması koşulu da bulunuyordu. Daha sonraki dönemlerde yerleşik semt tiyatroları düşüncesi basın tarafından da desteklendi. Muhsin Ertuğrul'un çabalarıyla Fatih'te, Kadıköy'da, Üsküdar'da, Zeytinburnu'nda semt tiyatroları açılarak buralarda sürekli temsiller verildi. Devlet Tiyatroları yeni kurulduğunda, Ankara'da iki tiyatroda temsil veriliyordu. Daha sonraları bu iki tiyatroya Oda Tiyatrosu, Üçüncü Tiyatro ve Yeni Sahne eklendi. Ancak bu tiyatrolara, birbirlerine olan yakınlıklarından ötürü semt tiyatroları gözüyle bakdamaz. Sonraları Altındağ da açılan Altındağ Tiyatrosu semt tiyatrosu sayılabilir⁶⁷.

Günümüzde ülkemiz tiyatro yaşamının büyük kentlerin tekelinden kurtarılıp yaygınlaştırılması adına yapdan iş; ödenekli tiyatroların, zaman zaman köylere kadar da ulaşan turne temsilleridir. Bu turnelerin önemini yadsımamakla birlikte, gerçek anlamda bir yaygınlaşmanın turnelerle değil, bölge konservatuarları ve bölge tiyatrolarıyla gerçekleşeceğine inanmaktayız. Bu nedenle, turne temsilleri, göstermelik bir çaba ve "taşımaya su ile değirmen..." döndürülüyor izlenimi yaratıyor. Bunun dışında; ödenekli tiyatroların gerek sanatçı, gerekse teknik kadrolarındaki sayısal kısıtlılık ve mevcut kadroların turneler nedeniyle dört bir yana dağıtılması, merkezdeki temsillerin niteliğini de düşürüyor...

Özel Tiyatrolara Yardım

Ülkemizde daha çok 60'lı yıllarda tartışma alanına giren özel tiyatrolara yardım konusu; Kültür ve Turizm Bakanı İlhan Evliyaoğlu-

67 Prof. And, 1973, s: 61, 62.

nun, Danışma Meclisi Bütçe Plan Komisyonu'nda, Kültür Bakanlığı bütçesi üzerindeki eleştirileri yanıtlamak üzere yaptığı konuşmada özel tiyatrolara yardım edileceğini açıklamasıyla, yeniden gündeme gelmiş oluyordu:

"... Tiyatro dalında da bazı düşüncelerimiz vardır. Devlet ve belediye tiyatrolarının dışında özel olarak çalışan grupların bir kısmını millî amaçlara yöneltmek için çalıştırma yollarına yöneleceğiz. Bu suretle bunları devlet himayesinde tiyatroya haline getirerek yardım yapmayı amaçlıyoruz.

Böylece bunların hayatîyetlerini muhafaza etmelerini ve Türk kültürüne hizmet etmelerini sağlamak istiyoruz. Tabiiyle bunların oynayacakları piyeslerin hiçbir şekilde çarpık ve ideolojik olmasına da izin verilmeyecektir.

Ayrıca milli kültür amaçları ve devletimizin politikası istikametinde oyun yazan yazarları da teşvik etmek düşüncesindeyiz. Bu hususları yerine getirmek amacıyla bütçeye ödenek konulmuştur."⁶⁸

Kültür ve Turizm Bakanı İlhan Evliyaoğlu, bir süre sonra ANKA muhabirinin sorularını yanıtlarken; "Sinema ve özel tiyatroların sergileyecekleri oyunlar millî amaçlara yönelik, genel kültürümüze, örf, âdet ve ananelerimize uygun olmalıdır."⁶⁹ diyordu.

Yardımla birlikte tiyatroya bir denetim getirileceği yolunda izlenimler yaratan bu konuşmalar gerek kültür ve sanat çevrelerinde, gerekse basında yoğun tartışmalara neden oldu. Türkiye Barolar Birliği Başkanı ve tiyatro eleştirmeni Atilla Sav, yasayı görmeden kesin bir şey söylemenin doğru olmayacağını belirterek görüşlerini şöyle dile getiriyordu:

"... Aslında Anayasamız halkın manevi kalkınmasını ve eğitimini de sağlama görevini devlete vermiştir. Önemli olan bu yardımın ve desteğin sınıridir, kapsamıdır. Eğer bu kapsam, sansüre varacak bir denetleme niteliğinde olmayıp, doğrudan doğruya sanat özgürlüğünü ve sanat etkinliklerini özendirerek, destekleyecek nitelikte olursa böyle bir yasaya bütün sanatseverler alkış tutarlar."⁷⁰

68 *Milliyet*, 26 Axa\ık 1981, s: 6.

69 *Cumhuriyet*, 8 Şubat 1982, s: 1.

70 *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1982, s: 1.

Tiyatro Yazarları Derneği Genel Sekreteri ve İstanbul Gazeteciler Cemiyeti, Yönetim Kurulu Üyesi, oyun yazarı Recep Bilginer, konu ile ilgili olarak şunları söylüyordu:

"... Özel tiyatroların oynayacakları piyeslerin sansüre tabi tutulması düşüncesi (...) bize padişahlık dönemini hatırlatıyor. Tiyatroda sansürün kalkması aşağı yukarı Atatürk Cumhuriyetiyle yaşıttır. Şimdi yeniden Cumhuriyet öncesine mi dönüyoruz? Müthiş...

Federal Almanya'da bazı ilkeler var bu konuda örneğin savaş kışkırtıcılığı, ırkçılık, terör savunuculuğu yapılamaz tiyatrodaki. Bunların ötesinde her konu, her fikir tiyatrodaki yer alır ne sansüre uğrar ne de adli takibe. Şimdi bizde 'milli amaçlara yönelik genel kültürümüze, örf ve adetlerimize ananelerimize uygun olmalıdır' gibisinden karmaşık ilkeler (...) çağımızda çok değişik biçimde yorumlanmaktadır.

Devletin sanatı ve sanatçıyı desteklemesine evet fakat sanata ve sanatçıya müdahalesine hayır."⁷¹

Bu satırlar yazılırken 20. kuruluş yılını kutlamakta olan Ankara Sanat Tiyatrosu Genel Sanat Yönetmeni Rutkay Aziz de tartışmaya şu sözlerle katılıyordu:

"... Kanımızca devletin sinema, tiyatroya, giderek sanatın her alanında en büyük desteği, sanatçının özgürce sanatını yaratacağı bir ortamı güvence altına almaktır. Bunun karşıtı tutum, sanatımızın tutsaklaşmasına neden olacaktır."⁷²

Bu tartışmalar sürüp giderken, Kültür ve Turizm Bakanı İlhan Evliyağoğlu bir açıklama yaparak, sinema ve özel tiyatrolara bu gününün ilerisinde denetimi öngören bir müdahalenin söz konusu olmadığını bildiriyor; "Türk kültürüne milli değerlerimiz yönünden daha iyi hizmet verilmesi ilkesi benimsenmiştir..." diyerek, özel tiyatrolar konusunda bir yasa tasarısı hazırlığının bulunmadığını dile getiriyor-du⁷³. Bakan Evliyağoğlu, açıklamasını şöyle sürdürüyordu:

"Devlet ve belediye tiyatrolarının dışında, özel olarak çalışan grupları devlet himaye edecektir. Türk kültürüne

71 *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1982, s: 1.

72 *Cumhuriyet*, 9 Şubat 1982, s: 1.

73 *Cumhuriyet*, 12 Şubat 1982, s: 12.

daha geniş anlamda hizmet vermeleri sağlanacaktır. Özel tiyatrolara yardım yapmamız söz konusudur. Bu yardım değerlendirme sistemiyle yapılacaktır."

Kültür ve Turizm Bakanı İlhan Evliyaoğlu'nun 26 Aralık 1981'de Danışma Meclisi Bütçe Plan Komisyonu'nda yaptığı ve geniş tartışmalara yol açan açıklamasının ardından sekiz aylık bir dönem geçmişti. Bu kez basında, devlet yardımı yapacak özel tiyatroların belli olduğuna ilişkin haberler çıkıyordu. Bu haberlere göre⁷⁴ Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda iki gün süreyle toplanan Değerlendirme Kurulu, sekiz özel tiyatroya devlet yardımı yapılmasını kararlaştırmıştı. Bakanlık Müsteşarı Kemal Gökçe başkanlığında, YÖK Temsilcisi Prof. Dr. Sevdâ Şener, Devlet Tiyatroları Genel Müdürü Cüneyt Gökçer, Güzel Sanatlar Genel Müdürü Mehmet Özel, Özel Tiyatroların temsilcisi olarak Devlet Sanatçısı Yıldız Kenter, Tiyatro Yazarları Derneği Temsilcisi Tarık Buğra ve Maliye Bakanlığı Temsilcisi Okan Üçüzcü'den oluşan yedi kişilik Değerlendirme Kurulu kararına göre devletin yardım edeceği tiyatrolar ve yıllık ödenekler şöyle saptanmıştı:

Özel Tiyatrolar	Yıllık Ödenek
Kenterler Tiyatrosu	5.000.000 T.L.
Ankara Sanat Tiyatrosu	4.000.000 "
Ankara Halk Tiyatrosu	3.500.000 "
Enis Fosfbroğlu Tiyatrosu	3.500.000 "
Ali Poyrazoğlu-Korhan Abay Tiyatrosu	4.000.000 "
Gönül Ülkü-Gazanfer Özcan Tiyatrosu	3.500.000 "
Nejat Uygur Tiyatrosu	2.500.000 "
Kocamustafapaşa Çevre Tiyatrosu	1.000.000 "
TOPLAM:	27.000.000 T.L.

Devlet yardımı alabilmek için on dört özel tiyatro başvuruda bulunmuş, bunlardan sekizine yardım yapılması kararlaştırılırken, altısının istemi geri çevrilmişti. Altı özel tiyatroların dördü, etkinlikleri olmadığı, geriye kalan ikisi ise geç başvuruda buldukları gerekçesiyle devlet yardımından yararlanamıyorlardı.

Bu uygulamayla birlikte, ülkemizde tiyatro sanatının sevilip yaygınlaşmasını sağlamak, yerli oyun yazarlarını özendirme, oynanan oyunları nitelik ve nicelik yönünden üst düzeylere çıkarmak amacıyla ilk kez özel tiyatrolara yardım yapılmış oluyordu.

⁷⁴ *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1982, s: 4. Ayrıca bkz. *Milliyet*, 26 Ağustos 1982, s: 3 ve *Milliyet*, 27 Ağustos 1982, s: 11.

Nitekim; 6 Temmuz 1982 tarihli ve 17746 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan "Kültür ve Turizm Bakanlığı Özel Tiyatrolara Yapılacak Yardımlara Ait Yönetmelik" hükümlerine göre, yönetmelik amacı şöyle açıklanıyordu:

"Bu yönetmeliğin amacı, çağdaş dünya görüşüne ve milli kültür anlayışına uygun faaliyetleriyle kültür ve sanata katkılarından dolayı özel tiyatrolara yardımda bulunarak tiyatro sanatının yaygınlaşp sevilmesini sağlamak, yerli oyun yazarlarını teşvik etmek, oynanan oyunların nitelik ve nicelik bakımından kalitesini yükseltmek ve bu yolla da Türk Tiyatrosü'nün gelişimini desteklemektir."⁷⁵

Nitelik ve nicelik sözcüklerini kullandıktan sonra, bunların kalitesinin yükseltileceği yazılarak düşülen yanlış bir kenara, yukarıdaki amaç maddesi, özel tiyatrolara yapılacak yardımın niteliğini açık-seçik belirlemektedir.

Yardımların hangi kaynaktan karşılanacağı da aynı yönetmeliğin birinci bölümünde, 3. Madde'de açıklanıyordu:

"Özel tiyatrolara yapılacak yardımlar her yıl Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçesinin 950 'Sosyal Transferler' bölümünün 423 'Özel Tiyatrolara Yapılacak Yardımlara İlişkin Ödemeler' faaliyetine konulan ödenekten karşılanır."⁷⁶

Yardım isteğinde bulunan özel tiyatrolar, her yıl Temmuz ayının onbeşine kadar Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'ne birer dilekçe ile başvuracaklar. bu başvuru sırasında dilekçelerine aşağıda gösterilen belgeleri ekleyeceklerdi:

- "a) Tiyatronun ticari ünvanı, ticaret sicil numarası, çalışma izin belgesi,
- b) Kadrosunda bulunan sürekli ve geçici personelin tam bir listesi ile ücret ödeme bordrolarının tasdikli birer örneği ve tiyatro ile olan sözleşme örnekleri,
- c) Tiyatronun devamlı olarak temsil verdiği binanın açık adresi, binanın tiyatro açısından hukukî durumu, kiralık ise kira sözleşmesi, tiyatronun özel mülkü ise tapu kaydı örneği,

75 *Resmî Gazete*, 6 Temmuz 1982, 17746, s: 17.

76 *Resmî Gazete*, 6 Temmuz 1982, S: 17746, s: 18.

- ç) Tiyatronun kuruluşundan başlayarak başvuru tarihine kadar geçen süre içinde gösterdiği faaliyetlerin özetini bildirir bir yazı,
- d) Yardımı kapsayan yıl içinde tiyatronun gerçekleştirmeyi düşündüğü tüm faaliyetlerinin ayrıntılı bir programı; bu programda, oynanması kararlaştırılan yerli ve yabancı eserlerin adları, eserler hakkında kısa bilgi, oyun yazarları ve varsa çevirenleri tam bir liste halinde verilir.
- 'Yardım yılı içinde, temsillerin nerelerde ve ne sayıda verileceği, temsiller dışında daha ne gibi sahne faaliyetleri gösterileceği, konferans, açık oturum, şiir geceleri, anma toplantıları, vb. açıklanır.'
- e) Yaklaşık yıllık dekor ve aksesuar giderleri,
- i) Sigorta primi, telif hakkı ve vergi borçlarının ödendiğini veya borçlanıldığını kanıtlar belge örnekleri,
- g) Bir önceki sezonun yıllık vergi bildiriminde yer alan giderlerin miktarı, yıllık kâr-zarar tablosu ve bilanço veya işletme hesabı hülâsası."⁷⁷

Yönetmeliğin 7. Maddesine göre, parasal yardım sağlayan özel tiyatrolar, paranın kullanım alanlarını belirterek, yaptıkları masrafları belgelendirmek ve en geç, yardım aldıkları yılı izleyen haziran ayı sonuna kadar bunları bir raporla birlikte Kültür ve Turizm Bakanlığına iletmek zorundadırlar⁷⁸.

Özel tiyatrolara yardım amacıyla 1982 mali yılı bütçesine 50 milyon T.L. konulmasından ve bunun 27 Milyon T.L.'sının sekiz özel tiyatroya arasında bölüştürüleceğinin duyurulmasından sonra, Kültür ve Turizm Bakanı İlhan Evliyaoglu, durumları yönetmeliğe uygun olmayan özel tiyatrolara da devlet yardımı yapılacağını açıklıyordu. Bakan, bu amaçla, "Kültür ve Turizm Bakanlığı, Özel Tiyatrolara Yapılacak Yardımlara Ait Yönetmelik"te de gerekli değişikliklerin yapılacağını duyuruyordu⁷⁹.

Nitekim, bir süre sonra, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sekiz özel tiyatroya daha 18,000,000 T.L. yardım yapmayı kararlaştırdığı

77 *Resmi Gazete*, 6 Temmuz 1982, S: 17746, s: 18.

78 *Resmi Gazete*, 6 Temmuz 1982, S: 17746, s: 18.

79 *Milliyet*, 28 Ağustos 1982, s: 11.

açıklanıyordu⁸⁰. Bu açıklamaya göre, önceki sekiz tiyatroya ek olarak devlet yardımı alacak diğer sekiz tiyatro şöyle sıralanıyordu:

TABLO II

Özel Tiyatrolar	Yıllık Ödenek
Tevfik Gelenbe	2.000.000 T.L.
Hodri Meydan Kültür Merkezi	2.000.000 "
İzmir Meydan Oyuncuları	2.000.000 "
Tuncay Özinel Tiyatrosu	1.500.000 "
Konya Şehir Tiyatrosu	1.500.000 "
Ses Tiyatrosu	1.500.000 "
Ankara Sanatevi	1.500.000 "
Gülriş Sururi-Engin Cezzar Tiyatrosu	3.500.000 "
Nisa Serezli-Tolga Aşkmer	3.500.000 "
TOPLAM:	18.500.000 T.L.

Böylece, daha önce yapılan yardımlarla birlikte 1982 mali yılı içinde özel tiyatrolara yapılan yardım toplamı 45 500,000 T.L.'sına ulaşıyordu.

Değerlendirme Kurulu, özel tiyatrolara yardım sağlanırken, bazı kısıtlamalar getirileceği yolundaki izlenimleri silmek istercesine, ciddi ölçütler kutlamadan, olabildiğince çok sayıda özel tiyatroya yardım yapma yolunu seçmiştir. Oysa, sanatı kısıtlayıcı anlamda değil ama, nitelikli sanatı ve nitelikli tiyatroyu özendirici anlamda ölçütler mutlak kullanılmalıydı. Ancak, ne olursa olsun, özel tiyatrolara sağlanan bu yardımla, ülkemiz sanatı açısından çok önemli bir adım atılmıştır. Bu konuda ortaya çıkan eksikliklerin de önümüzdeki yıllarda yapılacak yardımlarda giderilmesi, umulmaktadır.

Tiyatro Sansürü ve Denetimi

Cumhuriyet döneminde, yeni kurulan devletin korunması amacıyla oyunlar üzerinde bir denetim söz konusuydu. Bu denetimin önemli bir bölümü, yakın geçmişle ilişkilerin kesilmesini ve böylelikle devrimlerin korunmasını amaçlıyordu. Namık Kemal'in birçok oyunu, eski dönemin izlerini taşıdığı için yasaklanmış ya da kısıtlanmıştı. *Vatan Yahut Silistre*; içindeki "Padişahım çok yaşa", "Yaşasın Osmanlılar" gibi sözlerin çıkarılması koşuluyla izin alabilmişti. Ekrem Reşit Rey ve Cemal Reşit Rey kardeşlerin *Üç Saat* operetleri de komşu ülkelerle

80 *Cumhuriyet*, 4 Aralık 1982, s: 5.

doşluğumuzu zedeleyebileceği dűşüncesiyle yasaklanmıştı. Çünkü içinde İran ve Irak taklitleri yer alıyordu⁸¹.

Hükümet, 1925 yılında sıkıdenetimin (sansürün) onayladığı oyun metinlerini temsil sırasında istediği gibi değiştiren ya da açık saçıık temsiller veren toplulukları düzene sokmak için bir yönetmelik hazırlığına girişti. Daha sonra, 29 Mayıs 1934 tarihli ve 2559 sayılı yasa ile, tiyatro işlerine bakma görevi *Matbuat Umum Müdürlüğü'ne*, verilmiştir. "Matbuat Umum Müdürlüğü Teşkilâtına ve Vazifelerine Dair Kanün"un 1. maddesi J fıkrası, adı geçen kuruluşa, "Radyo film, tiyatro gibi efkârı umumiye ile alâkaadar olan vasıtaları murakebe etmek"; 2. madde K fıkrası ise, "memleket sahnelerinin repertuarlarını kontrol etmek" görevlerini yüklemiřtir⁸².

Yukarıda sözünü ettiğimiz yasanın çıkışından önceki sansür uygulaması, genellikle devrimlerin ve cumhuriyet ilkelerinin korunması amacına yönelikti. Ancak, bu arada bazı yapıtların "kazaya uğradığı" da görölmüştür. Örneğin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun, 1929 yılında, Darübedayi'de birkaç kez temsil edildikten sonra gerekçe gösterilmeksizin yasaklanan *Sağanakh* işte böylesi "kazaya uğrayan" yapıtlardandır⁸³.

Matbuat Umum Müdürlüęü'nün 1934 yılında kurulmasıyla birlikte; Halit Fahri'nin *İlk Şair*; Claude Fairere'den çeviri *Katil Kim?*; bir zamanlar Mınakyan Topluluęunun oynadığı *Simone Marie* ve misyoner propagandası niteliğinde görölen *Atala* adlı oyunların bütünüyle yasaklandıklarını görüyoruz. Yasaklanan diğer oyunları da şöyle sıralayabiliriz: İbsen'in *Halk Dűřmanı*, Mahmut Yesari'nin *Tatili İşgal*, Octave Feuillet'nin *Kör General*, İ. Galip Arcan'ın M. Bernstein'dan uyarladığı *Bora*, Kemal Ragıp'ın Paul Gavault'dan uyarladığı *Devlet Kuşu*, Selâmi İzzet Sedes'in M. Hannequin'den uyarladığı *Üçüzler*, Namık Kemal'in *Vatan* ve *Kara Belâ*, Aka Gündüz'ün *Muhterem Katil*, Cenap Şehabettin'in *Körebe*, *Adalar Şarkısı*, *Bir Millet Uyanıyor*, *Deęirmenci Kızı*, *Ekmekçi Kadın* adlı oyunları ile tuluat topluluklarının oyun dağarlarında bulunan *Rahibin Aşkı*, *Lerouge Dâvası*, *Reji Kızı*, *Karnaval Kokozları* gibi oyunları⁸⁴...

Yukarıda saydığımız yapıtlardan *Vatan* ve *Kara Belâ* adlı oyunların "eski rejimin izlerini taşıır yerleri bulunduğu"; yine Namık Kemal'

81 Prof. And, 1973, s: 11.

82 a.g.e., s: 373, 374.

83 a.g.e., e: 374.

84 a.g.e., s: 375. Ayrıca bkz. "Menedilen Piyesler ve Eserler", *Akşam*, 25 Şubat 1935.

in *Zavallı Çocuk* adlı oyununun "kanuna aykırı" sahneler içerdiği; *Katil Kim?* adlı oyunun "Türk kültürüne uygunsuz bulunduğu"; *Reji Kızı'nın* "Türk işçi kızının ciddiyeti aleyhinde" olduğu gibi gerekçelerle yasaklandığını görüyoruz. *Vatan Yahut Silistre*, "Padişahım çok yaşa", "Yaşasın Osmanlılar" gibi sözlerden arındırıldıktan sonra oynanmasına izin verilmiştir. Bunların dışında, azınlıkların konuşma tarzlarını alaya almak, Kürt ve Lâz taklitleri yapmak "milli şuur"unu gereği olarak yasaklanmıştır⁸⁵.

Bu arada, kimi yapıtların "çok açık..."; "Türkiye'de sevgilisiyle gidileri, plaj ve otel yoktur"; "Piyesteki kadınlar, şerefli birer aile kadını olması lâzım gelirken, halleri evlilik birliği ve kudsiyeti hakkında düşüncelerimize aykırı düşmekte ve yeni aile kurmak mevknnde olanlara cesaret verici bir manzara arzmemekte..." gibi gerekçelerle yasaklanması, basında çeşitli eleştirilerin çıkmasına neden oluyordu⁸⁶.

Ülkemizde tiyatro sansürü, 1950 yılında bu yetkinin Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nden alınmasıyla ortadan kalkıyordu. Ancak, dolaylı yollardan yapılan sınırlamalar ve baskılar yanısıra, tiyatroların kendi kendilerine uyguladıkları öz denetim (oto-sansür) sürüp gitti. Türkiye'de resmi tiyatro sansürü bulunmamasına karşın, il yöneticileri, Polis Vazife ve Selâhiyetleri Kanunu'nun 8/ D maddesine dayanarak tiyatro kapatabilmekte, oyunları sahneden kaldırebilmektedirler. Bu yasanın sekizinci maddesi şöyledir:

"Aşağıda yazılı;

- A- Kumar oynanan umumî veya umuma açık yerleri,
- B- Uyuşturucu maddeler kullanılan yerleri,
- C- Mevcut hükümlere aykırı hareketleri görülen umumî evler, birleşme yerleri ve tek başına fuhuş yapanların evlerini,
- D- Ahlâka ve umumî terbiyeye uygun olmayan veya devletin emniyet ve siyasetine mazarratı dokunacak oyun oynatılan veya temsil verilen yerleri, polis kat'i deliller elde edildiği takdirde o yerin en büyük mülkiye âmirinin emriyle kapatabilir.

85 Prof. And, 1973, s: 376, 377. Ayrıca bkz. "Oynanması Yasak Edilen Piyesler", *Akşam*, 28 Şubat 1935 ve "Temsili Menedilen Eserler", *Akşam*, 54 Mart 1935.

86 Prof. And, 1973, s: 379. Ayrıca bkz. Vasfi Rıza Zobu, "Yürü Ya Kulum'un Başına Gelenler", *Türk Tiyatrosu*, 1951, Sayı: 248.

Kapatmaya mucip sebepler suç teşkil ettiği takdirde, tahkikat evrakı derhal Adliyeye verilir. Mahkemeden aksine bir karar verilinceye kadar bu kapatma en çok üç ay devam edebilir."

9/7/1961 tarihli ve 334 sayılı kanunla kabul edilen Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın⁸⁷ 20. Maddesi'nin "Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlarını söz, yazı, resim ile veya başka yollarla, tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir..."; 21. Maddesi'nin "Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir. (...)" yargısına rağmen, birçok tiyatro yapıtı, yukarıda andığımız Polis Vazife ve Selâhiyetleri Kanunu'nun 8/ D Maddesine dayanılarak, valilikler tarafından yasaklanmıştır.

Polis Vazife ve Selâhiyetleri ile ilgili kanunun 8. maddesinin (D) fıkrasındaki "oyun oynatılan" ya da "temsil verilen" sözleri ilk anda tiyatroyu çağırırsa bile, maddenin diğer fıkralarında geçen "fuhuş", "kumar", "uyuşturucu madde", "umumi evler" gibi sözcük ve deyimlerle birlikte düşünüldüğünde tiyatro sanatı ile bir ilişki kurulamamaktadır. Ancak, bu maddeye dayanarak birçok oyun yasaklanır, tiyatrolar üzerinde baskı uygulanır⁸⁸.

Şimdi, bu tür baskı ve yasaklamalara birkaç örnek verelim:

Konuyla ilgili ilk örneğimiz Aydın Engin'in *Devri Süleyman* adlı siyasal taşlamadır. Oldukça ilginç bir serüven yaşayan bu oyun, ilk kez 7 Mart 1968'de İstanbul'da, *Halk Oyuncuları Topluluğu* tarafından sergilenir. Ancak, İstanbul Valiliği tarafından yasaklanır. Halk Oyuncuları, andan taşlamayı bu kez Ankara'da oynamaya koyulurlar. Ancak, bu kez oyun, Ankara Valiliği tarafından, İstanbul Valiliği'nin kararına dayanarak yasaklanır. Halk Oyuncuları, bir yandan yürütmenin durdurulması için Danıştay'a başvururken, bir yandan da *Devri Süleyman*'ı, *Devri Küheylan'a* çevirerek temsilleri sürdürürler. Ankara Valiliği bu temsili de yasaklar. Danıştay 12. Dairesi yürütmeyi durdurur. Ancak, bu arada, Cumhuriyet Savcılığı oyun hakkında bir soruşturma açar. Prof. Dr. Uğur Alacakaptan, Doç. Dr. Adnan Güriz, Doç. Dr. Sevda Şener'den oluşan Bilirkişi Kurulu, oyunda herhangi bir suç

87 Daha sonra, Danışma Meclisi tarafından hazırlanan ve 18.10.1982 tarihinde kabul edilip 20 Ekim 1982'de Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren yeni Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda da aynı hükümler 26. ve 27. maddelerde yer almaktadır.

88 Prof. And, 1973, s: 381.

unsuru bulunmadığını bildirir. Bunun üzerine Savcılık takipsizlik kararı alır. Bu bir dizi olayın ardından, Halk Oyuncuları, Devri Süleyman'ı İstanbul'da yeniden sergilemeye başlarlar. Ancak Devri Süleyman'ın serüveni henüz bitmemiştir: Oyunun oynandığı tiyatroya bir saldırı düzenlenir; saldırganlar yakalanamazlar. 27 Ocak 1968'da ise, Aksaray'daki bu tiyatro, bir yangın sonucu kül olur⁸⁹...

Baskı ve yasaklamalar konusunda ikinci örneğimiz, yine Halk Oyuncuları Topluluğunun bu kez *Pir Sultan Abdal* adlı oyununa ilişkindir:

Halk Oyuncuları, İstanbul Aksaray'daki tiyatroları yanınca, Ankara'da, Necatibey Caddesi'nde, daha önce *Meydan Sahnesi* tarafından kullanılan salonu (Büyük Meydan Sahnesi) kiralarlar. Burada, Terefe'den (Yaşar Kemal) sonra temsil edilen *Pir Sultan Abdal*'la Anadolu turnesine çıkmıştır. Bundan sonra olup bitenleri Prof. Dr. Metin Anad şöyle anlatıyor:

"... topluluk Erol Toy'un bu oyununu 21 Ağustos 1969'da Elâzığ'da oynayacaktı. Önce tiyatro bulunamadı, bulununca da bu kez Elâzığ Valiliği oyuna izin vermedi. Topluluk buradan Tunceb'ye geçti. Biletler satıldı. 23 Ağustos 1969 günü öğleden sonra Valilik sözlü olarak oyunun yasaklandığını bildirdi. Resmî bir yazı istenince, avukat gözümlü alındı, oyunun oynanmasını isteyen biri karakola alındı, halk ayaklandı, iki kişi öldü, 11 kişi yaralandı, 80 kişi gözümlü alındı."⁹⁰

Konuyla ilgili diğer örnekleri de şöyle sıralayabiliriz:

1964 yılında, Muammer Karaca'nın izmit'te oynamak istediği *Senatür* adlı oyuna, İsmet İnönü ve hükümeti küçük düşürdüğü gerekçesiyle izin verilmemiştir⁹¹. Yine 1964'de, İzmit Bölge Tiyatrosu'nun sergilemek istediği *Kondulu Hayriye*'ye (Oktay Arayıcı) izin verilmemiştir⁹². 1965'de Adana Şehir Tiyatrosu'nun oynadığı *Kafes Arkasında* (Müsahipzade Celâl) sahneden kaldırılmıştır.⁹³ 1966'da Haldun Taner'in İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanan *Eşeğin Gölgesi* adlı

89 a.g.e., s: 382. Ayrıca bkz. Çetin Yetkin, *Siyasal İktidar Sanata Karşı*, Ankara 1970, s: 206-212 ve Ömer Atila (Sav), "Devr-i Süleyman Yasaklandı", *Meydan*, 26 Mart 1968.

90 Prof. And, 1973, s: 382.

91 *Yeni İstanbul*, 27 Mart 1964.

92 *Akşam*, 30 Aralık 1964.

93 *Cumhuriyet*, 7 Şubat 1965.

oyunu hakkında "... sınıflar arasında kin yarattığı..." gerekçesiyle 6. Sulh Ceza Mahkemesi'nde dâva açılmış, Haldun Taner ve Çetin İpekkaya mahkemede sanık olarak savunma yapmışlar, sonunda görevsizlik kararı alınmıştır⁹⁴. Adalet Bakanı, bu kararın bozulmasını yazılı emirle Yargıtay'dan istemiş, ancak Yargıtay, Ceza Mahkemesi'-nin aldığı kararı onamış, bu onamaya rağmen, bu kez Savcılık tarafından oyun metninin toplatılması için Toplu Basın Mahkemesi'nde dava açılmıştır. Sonunda, Af Kanunu ile dâva düşmüş ve bu uzun serüven de bitmiştir⁹⁵. Yine 1966'da Ulvi Uraz Tiyatrosu'nun oynadığı *Kartal Tekmesi*, savcılık soruşturmasına uğramıştır⁹⁶. 1967'da, Nazım Hikmet'in Yo/cu'sunun Gen-Ar Topluluğu tarafından oynanmasına Samsun Valiliği'nce izin verilmemiştir. Oysa bu oyun İstanbul ve Ankara'da uzunca bir süre oynanmıştır⁹⁷. 1969'da, Meydan Sahnesi'nin oynadığı *Mum Söndü* (Müsahipzade Celâl), "Alevî ve Bektaşî vatandaşları küçük düşürdüğü, onlara iftirada bulunduğu..." gerekçesiyle dava konusu olmuştur⁹⁸. Yine 1968'de Ankara Basın Savcılığı, *Sultan Abdülhamit* adlı oyun için soruşturma açmıştır⁹⁹. 1970'de, Avni Dilligil'in yazıp yönettiği *Hilâli Habeşi'nin* temsiline Kayseri Valiliği tarafından izin verilmemiştir¹⁰⁰. Aynı yıl, Gülriz Sururi-Engin Cezzar Topluluğu'nun oynadığı *Düşenin Dostu* (John Herbert) Polis Vazife ve Selâhiyetleri Kanunu'na dayanılarak "Ahlâk ve edebe aykırı görüldüğü..." gerekçesiyle yasaklanmıştır¹⁰¹.

29 Mayıs 1934 tarihli ve 2559 sayılı yasa ile, tiyatro yapıtlarının ve temsillerinin denetlenmesi görevinin *Matbuat Umum Müdürlüğü*'ne verildiğini, 1950 yılında bu yetkinin sonradan adı *Basın Yayın Genel Müdürlüğü* olarak değiştirilen kurumdan alınmasıyla resmi, tiyatro sansürünün de kalktığını, ancak, valiliklerin, Polis Vazife ve Selâhiyetleri Kanunu'nun 8/ D maddesine dayanarak tiyatro kapatmalarını, oyunları sahneden kaldırdıklarını görmüştük. Bu arada, Türk Ceza Kanunu hükümlerine ters düşen ya da düştüğü ileri sürülen oyun ve temsiller de savcılar tarafından dâva konusu yapılmıştır. Bütün bu denetim yolları dışında, tiyatrolarda uygulanan öz-sıkı denetim (oto-sansür) konusuna örnek vermek de yerinde olacaktır:

94 *Ulus*, 6 Mayıs 1966.

95 *Akşam*, 25 Kasım 1966.

96 *Akşam*, 24 Aralık 1966.

97 *Ulus*, 10 Mayıs 1967.

98 *Yeni Gazete*, 15 Ekim 1968.

99 *Dünya*, 4 Kasım 1968.

100 *Bizim Anadolu*, 4 Kasım 1970.

101 *Haber*, 8 Şubat 1970. Ayrıca bkz. *Akşam*, 11 Şubat 1970.

1962'de, Fakir Baykurt'un aynı adlı romanından Ergin Orbey tarafından uyarlanan *Yılanların öcü*, Devlet Tiyatroları'nda, Edebî Kurul'dan çıkmasına, Genel Müdürlük'çe sahnelenmesine karar verilmesine ve yine Ergin Orbey yönetiminde sürdürülen provaların ileri bir aşamaya ulaşmasına rağmen oyun dağarından çıkarılmıştır¹⁰². 1966'da, Kültür Müsteşarı Adnan Ötüken, Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü'ne bir yazı göndererek, yerli ve çeviri oyunların taranmasını ve kendince sakıncalı bulduğu sözcüklerin ayıklanmasını istemiş, bu yapılmazsa oyunların oynatılmamasını bildirmiştir. Adnan Ötüken, bununla da yetinmeyerek, provaları ilerlemiş bir oyunda saptadığı sözcüklerin çıkarılması için emir vermiştir¹⁰³. Adalet Ağaoğlu'nün *Çatıdaki Çatlak* adlı oyununun; temsil aşamasında da, müsteşar tarafından sıkı bir biçimde izlendiği görülmüş; kimi geceler, Ötüken'in elindeki kâğıda notlar alması basında tepkilere yol açmıştır.

Ülkemizin önde gelen oyun yazarlarından, değerli düşün ve sanat adamı, gazeteci Haldun Taner, yazarlık yaşamı boyunca sıkça karşılaştığı sansür olgusunu şöyle değerlendiriyor:

"...Bunca yıllık şahsi tecrübeme dayanarak söyleyebilirim ki, sansürcülerin ölçütleri çok değişkendir. Bir dönem bir önceki dönemin yasakladığını aklar. Öbür dönem onun akıldığını yasaklar. Sansürün değer yargıları sanatın, düşüncenin, bilimin, gerçeğin yasalarına uymaz. Çoğu zaman bunlarla çelişki halinde olur. Çünkü sansürü uygulayanlar sanat ve fikir adamı değil, politik iktidarların kontrol memurlarıdır. Bu bakımdan dünyanın neresinde olursa olsun, zaman bu tutarsızlığı ortaya er geç çıkarır, tu kaka edilen eserler er geç eski tahtlarına geçer, otururlar. Ismarlama sanat, güdümlü sanat sevdası ancak bu konuda bilgisi, tecrübesi olmayanlardan sadır olabilir.

Her şeyimizle örnek aldığımız Atatürk'ün bu konudaki toleransı da bize örnektir. O Atatürk ki, 'basın özgürlüğünün en iyi panzehirini yine basın özgürlüğünde' bulmuştur. Demokrasi bu demektir. Çok seslilik demektir. Başkasının düşüncesine saygı göstermek demektir. Bilime, sanata, basına kendi düşüncesini, değer yargısını, zevkini empoze etmeye kalkmama • olgunluğu demektir. Bunsuz demokrasi olmaz.

102 M. Şükrü Koç, "Majestelerinin Sansür Nazırını", *Vatan*, 18 Şubat 1962.

103 Selahattin *Hakkı Esatoğlu*, "Sanata Baskı", *Ulus*, 23 Aralık 1966.

Olur diyenler ancak kendini aldatır. Sansür sağlam rejimlerde, kimsenin aklına dahi gelmeyen bir korku psikozunun simgesidir. Sanatın, bilimin, yaratma ve arama özgürlüğüne karşı konulmak istenen bir korku barikatıdır. Hiçbir zaman, hiçbir yerde tutmamıştır. Düşüncenin özgürlüğünü önleyememiştir. Ancak bir süre için rahatsız etmiş sonra alanı kutsal düşünce özgürlüğüne bırakıp gitmiştir. O düşünce özgürlüğü ki, onsuz ne sanat, ne bilim, ne kültür, ne de uygarlık olur."¹⁰⁴

Devletin Tiyatro Eğitime Katkısı: Devlet Konservatuvarı ve Üniversitelerde Tiyatro Eğitimi

Cumhuriyet döneminde Devlet Konservatuvarı için ilk adım, Alman bestecisi Paul Hindemith ile Berlin'de bir sözleşme izalanmasıyla atılmıştır. 27 Mart 1935'de imzalanan bu sözleşmeden sonra, Hindemith iki kez Ankara'ya gelerek 20 Nisan 1936 tarihli yönetmelik taslağını hazırlar. 6 Mayıs 1936 tarihinde yapılan öğrenci kabul sınavlarından sonra, 1 Kasım 1936'da öğretime başlanır. Tiyatro bölümünün birinci sınıfında üç kız, sekiz erkek öğrenci eğitim görüyordu. İlk kız öğrencilerden ikisi, Musiki Muallim Mektebi'nden gelen Muazzez Yücesoy (Lutas) ve Melek Saltukalp (Ökte)'dir.¹⁰⁵

22 Şubat 1936'da imzalanan bir sözleşmeyle, Devlet Konservatuvarı'nın düzenlenmesi için Almanya'dan Cari Ebert'in getirilmesi sağlandı. Cari Ebert'in Devlet Konservatuvarı'nın gelişmesinde ve Devlet Tiyatrosunun kurulmasındaki katkısı büyüktür. Ebert, Türk Tiyatrosu'nu incelemeye girişmiş ve ilk olarak Raşit Rıza ile görüşmüştür. Yaptığı araştırmaların ışığında bir de rapor hazırlamıştır. 30 Kasım 1936'da Cevat Dursunoğlu, Cevat Memduh Altar, Muhsin Ertuğrul, Rauf Yener, Reşat Nuri Güntekin, Necil Kâzım Akses, Bedrettin Tuncel, Zuckmayer, Bert ve Bayan Adler'in hazır buldukları toplantıda dersler ve bu dersleri verecek öğretmenler saptanmıştır. Böylece; Muhsin Ertuğrul: Teori (fonetik, mimik) ve Retorik; Kuhnbuch: Fonetik; Cari Ebert: Mimik, Rol Etüdü; Halil Bedii Yönetken: Entonasyon; Hasan Ferit Alnar: Teori; Zuckmayer: Madrigal Koro; Adler: Ritmik Jimnastik; Vildan Aşir Savaşır: Eksrim; Bedrettin Tuncel: Tiyatro Tarihi; Cevat Memduh (Altar): Sanat ve Musiki Tarihi; Er-

104 Haldun Taner, "Anılar", Milliyet, 21 Şubat 1982, s: 2.

105 Prof. And, 1973, s: 126.

cüment Ekrem (Talû): Kıraat; Nihat Adil (Erkman): Almanca; Abdüsselâm Buseyrî de İtalyanca öğretmenliklerine getirilmişlerdir¹⁰⁶.

Muhsin Ertuğrul, 1936-37 ders yılının sonlarına doğru Ebert ile görüş ayrılığına düşerek görevden ayrılmıştır. Devlet Konservatuarı'nda eğitim ve öğretimin 1 Kasım 1936 tarihinde başladığını daha önce belirtmiştik. Ancak, bu kurumun yönetmenliği ve kuruluş yasası 20 Nisan 1940 tarihinde çıkmıştır. Yasa sayısı 3829'dur. Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1940 yılında T.B.M.M.'nin açış söylevinde, yasanın onayı ile ilgili olarak şu görüşleri dile getiriyordu:

"Maarif işlerinde kabul buyurduğunuz Köy Enstitüleri ve Devlet Konservatuarı Kanunlarının hayırlı tatbikleri şimdiden iftiharî mucip vaitlerle doludur... Musiki ve tiyatro sanatında Türk çocuklarının yaratma kabiliyetlerini, iyi bir inkişaf yolunda görerek memnun olmaktayız. Devlet Konservatuarı kabul buyurduğunuz kanunla daha verimli bir tekâmüle doğru yürüyecektir."¹⁰⁷

Temsil Bölümü'nde opera, tiyatro ve bale dalları bulunuyordu. Ancak bale dalı, etkinliğine Dame Ninette de Valois öncülüğünde İstanbul-Yeşilköy'de başlamış, daha sonra Ankara'ya taşınmıştır. Tiyatro ve opera dalları için bir de ortak reji bölümü açılmıştı. Buraya, uygulama sınıflarını başarıyla bitiren öğrenciler arasında yetenekli görül-enler alınacaktı. Bu bölümün eğitim süresi iki yıl olarak düşünülmüş-tü. 11 Nisan 1940'da çıkarılan yönetmeliğe göre, Konservatuar tiyatro eğitiminin süresi beş yıl olarak saptanmıştı. Bu eğitime adaylık için en az ortaokulu bitirmiş olmak gerekiyordu. İlk mezunlar 1941 yılında verildi. Tiyatro dalının ilk mezunları Muazzez Yücesoy, Melek Saltukalp, Nermin Elgün, Ertuğrul İlgin, Mahir Canova, Salih Canar, Nüzhet Şenbay, Esat Tolga'dır. Meliha Yetümedikler, Saim İstıraçoğlu, Cüneyt Gökçer, Ahmet Evintan, Agâh Hün gibi sanatçılar 1941-42 döneminde mezun olmuşlardır. Cari Ebert'in önerisi ve Reşat Nuri Güntekin'in desteklemesi sonucu, reji bölümüne secden öğrencilerin inceleme için Avrupa'ya gönderilmesi kararlaştırıldı. Bu karar uyarınca tiyatro dalı mezunlarından Ertuğrul İlgin İngiltere'ye, Mahir Canova da Almanya'ya gönderilmişlerdir. Konservatuar'ın kurulması için o dönemin parasıyla 11,130,000 T.L. harcanmıştır¹⁰⁸.

106 a.g.e., s: 127, 128.

107 a.g.e., s: 129. Ayrıca bkz.

Prof. Dr. Metin And, *Atatürk ve Tiyatro*, Ankara Ekim 1983, s: 65.

108 a.g.e., s: 129, 131, 136.

Devlet Konservatuvarı yasası, bir da "Tatbikat Sahnesi" kurulmasını öngörüyordu. Devlet Tiyatrosu'nun kuruluşunda, Devlet Konservatuvarı Tatbikat Sahnesi'nin çok önemli bir yeri vardır. Cebeci'de, Konservatuvar binasında 11 Ocak 1940 tarihinden başlayarak çağrılılara sunulan temsiller bir süre Tatbikat Sahnesi adı altında sürdürülmüş, 16 Haziran 1949 tarihli ve 5441 sayılı Devlet Tiyatrosu Kuruluş Yasası ile kaldırılmıştır. Bu dönem boyunca Moliere, Goldoni, Sophocles, Lessing, Maeterlinck, Goethe, Gogol, Fonvizin, Thornton Wilder gibi dünya yazınının önemli yazarlarının yapıtları ile Ahmet Kutsi Tecer'in kısa oyunu *Yazılan Bozulmaz* sahnelenmiştir. Tatbikat Sahnesi profesyonel bir tiyatro gibi çalışıyor, paralı temsiller veriyordu. Döner sermayesi vardı. Gelirden, sanatçıların görevlerindeki eskilik gözönüne alınarak gecede 10-15 lira ile 40-50 lira arasında değişen bir pay veriliyordu¹⁰⁹.

Bu arada, tiyatro eğitiminde Halkevleri'nin de önemli bir yeri bulunmaktadır. Halkevleri'nin yeni kurulduğu dönemlerde bile, "Halkevleri Temsil Şubesi"nde tiyatro dersleri vermeye başlanmıştır. Bu dersler, en az ortaokul eğitimi görmüş kimselere veriliyordu. Temsil Şubesi Başkanı Dr. Celâl Tahsin Bey, bu konuda üç yıllık bir eğitim programı düzenlendiğini; her sınıfın yirmi öğrenciden oluşacağını; daha çok istek olursa sınıf mevcutlarının artırılacağını; bir süre sonra bir temsil topluluğu oluşturularak bu alanın az çok ders görmüş ve sahneye çıkmış kişilere bırakılacağını duyurmuştur. Temsil çalışmaları giderek çeşitli Halkevleri'nde başarıyla uygulanmış; sonradan tanınmış birçok profesyonel tiyatro adamı, ilk sahne görgü, bilgi ve deneyimlerini bu kurumlarda kazanmışlardır¹¹⁰.

Devlet Konservatuvarı 1981 yılının Kasım ayında çıkarılan YÖK Yasası ile Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'ne bağlanmış bulunmaktadır.

Ülkemizde; üniversite düzeyinde tiyatro eğitimi, şimdilik biri Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tiyatro Bölümü; diğeri ise İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, Sahne ve Görüntü Sanatları Bölümü, Tiyatro Ana Bibim Dalı'nda olmak üzere, iki Üniversitede sürdürülmektedir.

Prof. Dr. Sevda Şener, D.T.C. Fakültesi Tiyatro Bölümü'nün kuruluşuna temel oluşturan Tiyatro Enstitüsü'nün kuruluşunu ve bunu izleyen gelişmeleri şöyle anlatıyor¹¹¹:

109 a.g.e., s: 130, 131.

110 a.g.e., s: 121.

111 Prof. Dr. Sevda Şener'le 24 Kasım 1982'de yapılan söyleşiden.

"Tiyatro Bölümü'nün temeli 1958 yılında fakülte de bir Tiyatro Enstitüsü'nün kurulması ile atılmıştır. O yıllarda Muhsin Ertuğrul, Bedrettin Tuncel, Üniversitede tiyatro eğitiminin gereği üzerinde duran yazdan ile kamuoyunu böyle bir girişime hazırlamışlardı. Tiyatro Enstitüsü, araştırma, kitaplık, arşiv çalışmalarının yanısıra, iki yıllık bir tiyatro eğitimi vermek üzere kurulmuştur. Enstitü'nün Başkanı Prof. Bedrettin Tuncel, yardımcısı ise Prof. İrfan Şahinbaş'tı. Benimle birlikte Özdemir Nutku, Enstitü'nün ilk asistanları olarak kadroya alındık. Aynı yılın yaz sömestrinde ünlü Amerikalı tiyatro adamı Kenneth Mc Gowan, oyun yazarlığı seminerini yönetmek üzere çağrıldı. Refik Erduran, Kenneth Mc Gowan'a yardımcılık yapıyordu. Bu seminerlere yalnızca genç yazarlar katılabiliyordu. Tiyatro alanında henüz ilk ürünlerini yermiş olan Turgut Ozakman, Orhan Asena, Çetin Altan, Suat Taşer, Sevgi Sanlı, Aziz Nesin, Sabahattin Engin, Muvaffak İhsan Garan, Ziya Demirel bu seminerleri izleyenler arasındaydılar.

Tiyatro Enstitüsü, normal eğitimine 1959-60 ders yılında başladı. Prof. Bedrettin Tuncel, Dünya Tiyatrosu Tarihi; Refik Ahmet Sevgü, Ahmed Kudsi Tecer, Mustafa Nihat Ozon, Türk Tiyatrosu dersleri verdiler. Ayrıca, Seattle, Washington Üniversitesi'nden Prof. Grant Redford iki yıl süreyle bu Enstitü'de ders verdi. Cahit Atay, Hidayet Sayın, Erdoğan Tokmakçoğlu ve Erol Aksoy bu Enstitü'nün mezunları arasındadırlar.

İlk Tiyatro Enstitüsü, 1962 ders yılı sonunda, bir enstitü kapsamı içinde ders verilemeyeceği gerekçesiyle kapatıldı. 1964 yılında, bu kez Tiyatro Kürsüsü adı ile yeniden açıldığında Kürsü Başkanlığı'na Prof. Dr. Melâhat Özgü getirilmişti. Kürsüde, dört yıllık normal eğitime başlandı. Daha sonraki yıllarda buna Yüksek Lisans ve Doktora eğitimi de eklendi. Prof. Max Meinecke, Metin And öğretim kadrosuna katıldılar. Turgut Ozakman, Mahmut Tabı Öngören, Cüneyt Gökçer, Prof. Dr. Gültekin Oransay, Prof. Dr. Alim Şerif Onaran, Doç. Dr. Emre Kongar, Leyla Özüye (Tecer) ve Yücel Erten aynı kürsüde ek ders verdiler. Öğretim kadrosuna 1980 yılında Ergin Orbey, 1981 yılında Turgut Ozakman katıldılar." Günümüzde, Başkanlığı Prof.Dr. Sevda

Şener tarafından sürdürülen Tiyatro Bölümü'nde Prof.Dr. Metin And, Doç.Dr. Sevinç Sokullu, Doç.Dr. Nurhan Karadağ, Ergin Orbey, Turgut Ozakman vb. elemanlar tarafından gerek kuramsal, gerekse uygulamaya yönelik bir eğitim yaptırılmaktadır.

Tiyatro Bölümü'nde; Dünya Tiyatrosu Tarihi, Türk Tiyatrosu Tarihi, Tiyatro Kuramları, Dramaturgi Problemleri, Oyun Yazarlığı, Eleştiri-Inceleme, Tiyatro Tekniği ve Çizim, Sahne Bilgisi, Sahne Çalışması, Oyun Yönetmenliği, Laboratuvar Çalışması, Tiyatro Yönetimi ve Geleneksel Kaynaklar adı altında çeşitli dersler verilmektedir.

Bölümün kuruluşundan bu yana kuramsal derslerle uygulama dersleri birlikte sürdürülmektedir. Akademik düzeyde bir eğitim amaçlanırken salt kuramcılığa kaçma; mezunların meslek yaşamına hazırlanması ve iş bulma olanaklarının sağlanması amaçlanırken salt uygulama ile sınırlı kalma gibi tuzaklardan uzak kalmaya özen gösterilmektedir.

Uygulamaya yönelik derslerde üzerinde çalışılan ve her yıl 27 Mart Dünya Tiyatrolar Günü'nden başlayarak seyirci karşısına çıkarılan temsillere örnek olarak Plautus'un *Palavracı Askerini*, anonim bir Ortaçağ kukla oyunu olan *Dr. Faustus'u*, Shakespeare'in *Kısasa Kısas'ını*, Güngör Dilmen'in *Midas'ın Kulaklarını* ve *Kurbanım*, Sermet Çağan'ın *Ayak Bacak Fabrikası'nı*, Müsahipzade Celâl'in *Balaban Ağa'sını*, Şinasi, Hüseyin Suat ve Turgut Ozakman'ın oyunlarından derlenerek oluşturulan *Türk Usulü Evlenme'yi*, Adalet Ağaoğlu'nun *Evcilik* Oyunu'nu, Özdemir Nutku'nun *Nutuk* adlı belgesel oyununu, Gyula Hay'ın *At'ını*, Zuckmayer'in *Köpenekli Yüzbaşı'sun*, Ergin Orbey'in *Kurtuluş Savaşından Belgeler'ini*, Yeşim Dormen'in değerli bilim adamı Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek'in halkbilim araştırmalarından yararlanarak yazdığı *Ölüm-Doğum-Evlenme'sini* sayabiliriz.

İlk Tiyatro Enstitüsü'nün kapatılmasından sonra, Tiyatro Bölümü ne bağlı olarak 1968'de bir Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü kurulur. Tiyatro Bölümü öğretim üyelerinden başka, Muhsin Ertuğrul ile Viyana Üniversitesi Tiyatro Bilimi Kürsüsü profesörlerinden Heinz Kindermann ve Margaret Dietrich de bu Enstitü'nün üyeleri arasına katılırlar. Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü, 1976'da *Tiyatro Eğitimi*, 1979'da ise *Çocuk Tiyatrosu* konularında birer sempozyum düzenler. Ancak, 1981 yılı kasım ayında çıkarılan Yüksek Öğretim Kurulu (YOK) yasasına göre, üniversitelerin bölümlerine bağlı enstitülerin et-

kinliklerine son verilir. Böylece, Tiyatro Araştırmaları Enstitüsü'nün varlığı da sona ermiş olur.

Ülkemizde; Üniversite düzeyinde tiyatro eğitimi yapan ikinci kurumun. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sahne ve Görüntü Sanatları Bölümü, Tiyatro Ana Bilim Dalı olduğunu daha önce belirtmiştik. Şimdi de bu kurumu, Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ozdemir Nutku'nun kaleminden izleyelim:¹¹²

"... Ege Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tiyatro Bölümü¹¹³ 15 Ekim 1976'da kuruldu. Kuruluştaki hedeflerinin başında, tiyatro sanatı alanında sanatçı, yazar ve tasarımcı yetiştirmek gelen bu bölümün üç lisans programı, iki de yüksek lisans programı vardır. Genel olarak bu bölümün hedeflerini iki temel noktada özetleyebiliriz:

1. Dramatik yazarlık ve araştırma, Oyunculuk, Sahne Tasarımı (Dekor, giysi, vb...) ve Tiyatro Yönetmenliği alanlarında öğrencileri kendi uzmanlık dallarına uygun orantıda kuramsal bilgi ve uygulamalarla yetiştirmek onları kendi alanlarında meslek sahibi yapmak.

2. Yakın disiplin dallarından gelen öğrencilere yüksek lisans aşamasında tiyatro anlayışını kazandırmak.

Tiyatro alanında yeterli ve yararlı öğeler ortaya çıkarabilmek için Ege Üniversitesi Tiyatro Bölümü meslek adamı yetiştirmeyi amaç edinmiştir: Başka deyişle, yeterli sahne bilgisi olan oyun yazarları ve eleştirmenler, entellektüel deneyimi olan yöneticiler, çeşitli tiyatro bilgisiyle donatılmış ve oyunculuk tekniğine sahip oyuncular, geniş kültür birikimi ve deneyimi olan tiyatro yönetmenleri, temel sahne eğitiminden geçmiş yorum yapma niteliğini elde etmiş sahne tasarımcıları...

Bunun için de, Tiyatro Bölümü yalnızca dramatik yazın tarihi ve incelemesi ile uğraşmaz: Bu bölümün kuruluş amacı akademik olanla uygulamanın birleşimi ile anlam ka-

112 Prof. Dr. Özdemir Nutku, "Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tiyatro Bölümü", *Sahne* Aylık Tiyatro Dergisi, İstanbul Mayıs 1981, s: 5, s: 12-15.

113 Kurumun YÖK yasasından önceki adı "Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tiyatro Bölümü" idi.

zanır. Bununla yalnızca tiyatro alanındaki tarihsel incelemenin uygulama ve deneyler yoluyla gerçekleştirilmesi değil, aynı zamanda tiyatro disiplininin temeli olan sahne üzerindeki uygulamanın incelenmesi ve irdelenmesi de kastedilmektedir. Kanımızca, ne kuram ne de uygulama birbirinden daha önemli değildir. Doğru olan kuram ve uygulamanın birbirinden ayrı düşünülemez bir bütünü oluşmasıdır.

Bu öğretim ve eğitim politikası içinde, öğrencinin yeteneklerini teknikle pekiştirmek, yaratıcı yanını geliştirmek; bu da tek başına kuramsal eğitimle sağlanamaz, çünkü kuram ancak uygulamalarla yaşar duruma gelebilir. Örneğin, bir oyun üzerindeki tartışma, işinin ehli, oyunculuk tekniğini özümlemiş öğelerle sahne üzerinde sürdürülebilmelidir; çünkü metin üzerinde ortaya çıkan sorunlar, tiyatrodaki, daha doğru biçimde sahnede çözümlenebilir. Tiyatronun özü canlı organizmaların karşılıklı etkileşimi olduğuna göre, seyirciye katkısı olacak tiyatronun ancak doğru konuşmasını, hareket etmesini ve yorumlamasını bilen oyuncularla gerçekleştirilebilir.

Uygulama ve kuramın başarılı bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için, Ege Üniversitesi Tiyatro Bölümü'nün politikası 'hevesli' işinden kaçınmak ve eğitim için olabildiğince profesyonellerin teknik bilgi katkısını sağlamaktır. Ancak bu yoldan iyi oyuncuların, tasarımcıların yetişebileceğine inanıyoruz. Bir üniversite eğitiminin, çağdaş yaşamın koşullarına ancak bu yönlele bağdaşabileceğine inanıyoruz.

(...)

Üniversite giriş sınavlarında belli bir düzeyi tutturana adaylar, 'sosyal bilimler' ağırlıklı puanla, önkayıt yöntemiyle, bölümün yetenek sınavlarını başardıkları takdirde alınırlar. Yetenek sınavları üç ayrı program çerçevesinde yapılır. Oyunculuk dalma başvuranların fiziksel bir eksiklikleri olmaması gerekir; bu adaylar üç aşamalı bir sınavdan geçerler: Birinci aşamada aday, daha önceden hazırlanmış olduğu bir komedi, bir tragedya parçasını seçiciler kurulu önünde oynar ve gerekirse önceden hazırlanmış olduğu şiiri ezberden okur. İkinci aşamada, seçiciler kurulu tara-

findan verilen konular üzerinde önce mimik, sonra da doğaçlama sınavlarına girer. Üçüncü aşamada ise, adayın kulak, ses, tartım ve algılama yetileri sınanır.

Sahne Tasarımı dalı için, adayların çizim ve resim yetileri ölçülür. Bunun için modelden, imgelemden resim yaptırılır, ayrıca doğa ve insan görünüşleri çizdirilir. (...)

Dramatik yazarlık için altı değişik yazı biçimi istenir. Adayın Türkçe yazımına ve sözcük dağarcığına dikkat edilen bu sınav da ötekiler gibi bir seçiciler kurulu tarafından değerlendirilir. (...)

Ege Üniversitesi Tiyatro Bölümü, birbiriyle ilişkili beş programı yürütür:

A. Lisans düzeyinde, 1- 'Oyunculuk', 2- 'Dramatik Yazarlık', 3- 'Sahne Tasarımı';

B. Yüksek Lisans düzeyinde, 4- Kuram ve Yazarlık', 5- 'Yönetmelik'.

Yukarıda da görüldüğü gibi, bu programlar kapsamında kuram ve uygulama birbirini içeren temel öğretim ilkesi olarak kabul edilmiştir. (...)"

Kaynakça

Konu İle İlgili Araştırma, İnceleme ve Yazılar:

Prof. Dr. Metin AND, *Atatürk ve Tiyatro*, Devlet Tiyatroları Yayınları, Ankara 1983.

Prof. Dr. Metin AND, *Cumhuriyet Dönemi Türk Tiyatrosu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1983.

Prof. Dr. Metin And, *Elli Yılın Türk Tiyatrosu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1973.

Prof. Dr. Metin And, *Kültürel Etkinlikler ve Büyük Kuruluşlar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1981.

Prof. Dr. Metin And, *Türk Tiyatrosunun Evreleri*, Turhan Kitabevi, Ankara 1983

İ. Galip ARCAN, "İki Hatıra", *Darülbeydi* 1 Birinci Teşrin 1930, S: 5, s:6,

Niyazi Ahmet BANOĞLU, *Nükte, Fıkra ve Çizgilerle Atatürk*, İstanbul 1954.

Baha Dürder, "Tiyatroda Sansür", *Türk Dili*, Haziran 1963, Sayı: 141.

Baha Dürder, "Tiyatroda Sansür I I", *Türk Dili*, Eylül 1963, Sayı: 144.

Baha Dürder, "Tiyatroda Sansür ve Bürokrasi", *Türk Dili*, Ekim 1963, Sayı: 145.

Muhsin Ertuğrul, "Azatlanmış Tiyatro", *Cumhuriyet*, 17 Şubat 1963.

Muhsin Ertuğrul, "Kalkınma Plânında Tiyatro", *Cumhuriyet*, 20 Ocak 1963.

Selâhattin Hakkı ESATOĞLU, "Sanata Baskı", *Ulus*, 23 Aralık 1966.

Edip Kemal, *Kanunlarımız*, İstanbul 1929.

M. Şükrü Koç, "Majestelerin Sansür Nazın", *Vatan*, 18 Şubat 1962.

"Menedilen Piyeler ve Eserler", *Akşam*, 25 Şubat 1935.

"Oynanması Yasak Edilen Piyeler", *Akşam*, 28 Şubat 1935.

Prof. Dr. Özdemir Nutku, *DarübedayiHn Elli Yılı*, A.Ü.-D.T.C.F. Yayınları, Ankara, 1969.

Prof. Dr. Özdemir Nutku, "Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tiyatro Bölümü", *Sahne*, Aylık Tiyatro Dergisi, İstanbul, Mayıs 1981, S: 5, s: 12-15.

Turgut Özakman, "Devlet Tiyatrolarının Sorunları", *Devlet Tiyatrosu*, Aylık Sanat Dergisi, Ankara, Ekim-Kasım-Aralık 1978, S: 69, s: 4.

Ömer Atılâ (Sav), "Devr-i Süleyman Yasaklandı", *Meydan*, 26 Mart 1968.

Haldun Taner, "Olumlu Bir Girişim", *Milliyet*, 29 Ağustos 1982, s: 2.

Haldun Taner, "Anılar", *Milliyet*, 21 Şubat 1982, s: 2.

"Temsili Menedilen Eserler", *Akşam*, 4 Mart 1935.

Vasfi Rıza Zobu, "Yürü Ya Kulum'un Başına Gelenler", *Türk Tiyatrosu*, 1951, Sayı: 248.

Doç. Dr. Çetin Yetkin, *Siyasal İktidar Sanata Karşı*, Ankara 1970.
Resmi Yayınlar ve Belgeler:

—————*Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü 1979 Mali Yılı Bütçesi.*

- Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü* 1980 *Mali Yılı lütçesi*.
- Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü* 1981 *Mali Yılı Bütçesi*.
- Devlet Tiyatrosu ve Kuruluşu Hakkında Kanun Tasarısı ve Milli Eğitim ve Bütçe Komisyonları Raporu (L/556), *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, Cilt: 20.
- Maarif Eminleri Sanayii Nefise Encümeni Faaliyetine Ait Vazifeleri Hakkında Talimatname, 7 Temmuz 1927, *Resmi Ceride*, No: 665.
- Milli Musiki ve Temsil Akademisi Hakkında 1 / 1045 Numaralı Kanun Lâyihası ve Maarif ve Bütçe Encümenleri Mazbataları, Sıra No: 246, *T.B.M.M. Zabıt Ceridesi*, 1934, Cilt: 23.
- Resmi Gazete*, 6 Temmuz 1982, S: 17746, s: 17.
- Resmi Gazete*, 22 Mart 1983, S: 17995, s: 1.
- Resmi Gazete*, 20 Ekim 1982, S: 17844, s: 1.
- Sanayii Nefise Encümeni Teşkilât ve Vezâifi Hakkında Kararname*, No: 3431, Üçüncü Tertip Düstur, Cilt: 7, s: 1135.
- T.B.M.M. Milli Eğitim Komisyonu Raporu*, Esas No: 1/556, Karar No: 25, 2.5.1949